

NATIONALEKONOMISKA FÖRENINGENS

sammanträde den 26 januari 1940

Ordförande: *Försäkringsdirektör I. Sjögren.*

Statsrådet E. Wigforss inledde aftonens diskussion över ämnet

Den nya budgeten.

Det som framför allt har intresse i den nu framlagda budgeten, är i grund och botten det, som icke finns där. Det framlagda förslaget avser nämligen i stort sett en ordinarie budget, om också med en ganska betydande ansvällning på försvarshuvudtiteln och med mycket stark återhållsamhet i fråga om andra utgifter. Det sistnämnda är i varje fall uppfattningen bland dem, som närmast företråda de departement, som ha dessa utgifter. Det är emellertid icke det nu framlagda förslaget, som för ögonblicket sysselsätter allas tankar, när man talar om det nuvarande budgetläget. Innan jag går in härpå, skall jag emellertid för ett ögonblick uppehålla mig vid denna, låt oss kalla det ordinarie budget.

Den framlagda budgeten kan visserligen anses vara osäker, eftersom den gäller framtiden, nämligen budgetåret 1940/41, om vilken tid vi i detta ögonblick veta mycket litet, men om vi göra det antagandet, vilket sedermera blir nödvändigt att göra även i övrigt, att Sverige under detta budgetår fortfarande är ett fritt land, som kan sköta sina egna affärer och som icke är inblandat i krig på det sätt, att stora delar av vårt land är besatt av någon främmande makt utan att vi kunna sköta vårt näringsliv så gott vi kunna och åtminstone i viss utsträckning upprätthålla varuutbytet med främmande länder, så får man nog säga, att denna ordinarie budget för budgetåret 1940/41 är ungefär lika tillförlitlig, som en budget brukar vara. På utgiftssidan kan man icke egentligen vare sig på den ena eller den andra huvudtiteln räkna med några stora överraskningar. Jag bortser därvid från försvarshuvudtiteln och de utgifter i övrigt, som sammanhånga med de militära anordningarna. Inkomstberäkningen kan man under det gjorda antagandet också i stort sett anse vara någorlunda tillförlitlig. Det finns dock en punkt, som måste

anses vara osäker, nämligen tullinkomsterna, ty det är uppenbart, att om avspärrningen skulle bli mycket hårdare än för närvarande — tills vidare får man ju säga, att vårt land under den sista delen av föregående år icke varit utsatt för någon importspärr, eftersom importen tvärtom haft abnormt stor omfattning — så är det naturligtvis mycket möjligt, att de tullinkomster på 150 miljoner kronor, som man har räknat med i budgeten, icke komma att inflyta.

I den framlagda ordinarie driftbudgeten uppgår utgiftssumman till 1.457 miljoner kronor, varav 327 miljoner kronor på försvarshuvudtiteln, och inkomstsumman till 1.692 miljoner kronor. Det har alltså uppstått ett överskott på 235 miljoner kronor. Det är detta överskott, som så att säga skall utgöra första avbetalningen på de oberäknliga utgifter, som jag strax skall komma in på. Jag skall icke gå närmare in på kapitalbudgeten. Den slutar på ungefär 307 miljoner kronor. Därav faller emellertid icke mindre än 171 miljoner kronor på »fonden för förlag till statsverket», varav 140 miljoner kronor äro beräknade för delvis redan gjorda inköp av varor från utlandet. Vidare ingå i kapitalbudgeten vissa belopp för avskrivningar på byggnader för försvarets räkning, anslag till statens utlåningsfonder och anslag till de s. k. affärsdrivande verken. Sistnämnda anslag gälla åtminstone till största delen utlägg, som jag tror även under en sådan period som den nuvarande äro ganska nödvändiga.

Jag skall emellertid som sagt icke uppehålla mig vid de utgifter, som äro upptagna i budgetförslaget, bortsett ifrån att jag på ett senare stadium skall komma in en smula på frågan, huruvida icke en begränsning av dessa ordinarie utgifter hade kunnat företagas i större utsträckning än som skett, varigenom ju behovet av skatter och lån för täckning av de extra ordinära utgifterna hade kunnat minskas. Tiden torde emellertid komma att förhindra mig att alltför mycket uppehålla mig vid den saken. I övrigt vill jag framhålla, att alla dessa beräkningar för framtiden naturligtvis äro uppgjorda under förutsättning, att prisnivån icke radikalt förändras. Jag skall därför också komma in på frågan om möjligheterna för ett bevarande i stort sett av den nuvarande prisnivån. Uppenbarligen skulle alla beräkningar, som vi nu göra, komma att omstörtas, om vi inom loppet av ett eller ett och ett halvt år skulle få en prisstegring av s. k. inflationsartad natur.

Vad som icke är medtaget i den nu framlagda budgeten är en närmare beräkning av de extra ordinära utgifter, som hänga samman med den förstärkta försvarsberedskapen. Dock nämnes, att under förutsättning att de nuvarande utgifterna för denna förstärkta försvarsberedskap med därtill hörande materialanskaffning, som vi räkn

med under de närmaste månaderna fram till detta budgetårs slut, skulle fortsätta även under budgetåret 1940/41, så måste vi räkna med att den i budgeten upptagna utgiftssumman kommer att ökas med mellan 700 och 800 miljoner kronor. Eftersom man i den ordinarie budgeten har ett formellt överskott på 235 miljoner kronor, skulle vi alltså få ett underskott på omkring 500 miljoner kronor, givetvis under förutsättning att de nu beräknade inkomsterna verkligen inflyta och att de nu utgående skatterna bibehållas ungefär oförändrade.

Jag behöver icke framhålla, att denna beräkning icke kan betraktas annat än som ett *exempel* på vad som över huvud taget kan förekomma. Man skulle mycket väl kunna lägga fram en rad olika alternativ, som ge mycket olika resultat. Jag kan börja med det, som de flesta väl skulle anse vara det mest gynnsamma men samtidigt också det mest osannolika, nämligen att utgifterna för den förstärkta försvarsberedskapen under budgetåret 1940/41 skulle kunna pressas tillbaka till vad vi beräknade dem vara någon eller några höstmånader före de nya mobiliseringarna. Man räknade då med att dessa utgifter icke skulle uppgå till fullt 20 miljoner kronor i månaden. I så fall skulle man för tolv månader få ett sammanlagt utgiftsbelopp för den förstärkta försvarsberedskapen av icke fullt 240 miljoner kronor, d. v. s. det beräknade formella överskottet skulle täcka även dessa utgifter och vi skulle i verkligheten få en balanserad budget.

Detta alternativ får tyvärr anses ligga i underkant. Sedan ha vi ett mellanalternativ. Eftersom vi ingenting veta om framtiden, kan man säga, att det är lika bra att antaga, att morgondagen kommer att se ut som i dag, d. v. s. att de nu utgående utgifterna komma att hålla sig ungefär oförändrade. I så fall få vi, såsom redan nämnts, ett underskott för nästa budgetår av omkring 500 miljoner kronor.

Vi måste emellertid också räkna med det alternativet, att försvarsberedskapsutgifterna komma att ytterligare stiga. Det finns, såvitt jag förstår, icke några som helst tillförlitliga beräkningar gjorda rörande vad en allmän mobilisering skulle kosta. Emellertid uppges från militärt håll, att man vid allmän mobilisering kan beräkna kostnaderna per månad till 200 miljoner kronor samt 600 miljoner kronor i initialkostnad, d. v. s. sammanlagt 3 miljarder på ett år. Det är sannolikt, att dessa initialkostnader skulle kunna beskäras rätt kraftigt på grund av de initialkostnader, som vi redan haft. Detta alternativ skulle emellertid betyda, att i stället för en kostnad för försvarsberedskapen och de ordinarie försvarsanslagen på en miljard skulle vi få räkna med en sammanlagd kostnadssumma på ett år av omkring tre miljarder.

I och för sig är detta icke någon häpnadsväckande siffra. I England räknar man med att kriget skall kosta så mycket som en tredjedel till mer än hälften av hela nationalinkomsten. Man räknar alltså med att kostnaderna för kriget komma att växa till så många miljarder, att det motsvarar över hälften av den nationalinkomst, som man räknade med att ha, då kriget började. Hur man över huvud taget skall beräkna nationalinkomsten, då ett land kommit i krig och stora delar av dess produktivkrafter användas för militära ändamål, är säkerligen en mycket invecklad historia, som det icke nu finns anledning att gå in på.

Huvudsaken är emellertid, att det för ögonblicket icke är möjligt att i förväg för budgetåret 1940/41 beräkna hur stora våra försvarsutgifter i verkligheten komma att bli. Det är uppenbart, att man måste vara beredd på att dessa utgifter kunna stiga till snart sagt vilket belopp som helst, d. v. s. ända upp till den gräns, då alla våra produktivkrafter över huvud taget äro tagna i anspråk för försörjningen av folket och för de militära anstalterna.

Om man över huvud taget nu skall kunna resonera om dessa saker, måste man göra samma förutsättning, som jag gjorde beträffande den ordinarie budgeten, nämligen att vårt land icke direkt kommer i krig. Jag säger icke detta, därför att jag skulle våga uttala någon mening om huruvida det är mer eller mindre sannolikt, att vi komma att lyckas hålla oss utanför kriget, utan helt enkelt därför att vid ett krig skulle förhållandena bli i allra högsta grad förändrade. Det är klart, att även om vi under en sådan situation skulle kunna hålla våra land- och sjögränser klara, så att ingen del av våra produktiva resurser undandroges vårt eget näringsliv, finge vi åtminstone vara beredda på risken, att en hel del av våra produktionscentra skulle kunna förstöras och att därigenom oberäkneliga minskningar av vår produktiva förmåga skulle inträda. Jag har icke för avsikt att ge mig in på några spekulationer, men vad jag nu kommer att säga är en så enkel spekulation, att var och en kan göra den själv. Det får väl anses vara ganska osannolikt, att om vi komma i krig, vi skulle komma att föra krig mot alla stormakter på en gång. Det sannolika är väl i stället, att vi komma att befinna oss på den ena sidan i stormaktskriget, och i så fall böra vi kunna räkna med tillskott från ena eller andra hållet till våra egna resurser.

Av vad jag sagt framgår, att jag tror den enda rimliga utgångspunkten för en diskussion om hur vi skola sköta våra finanser under den närmaste framtiden är, att vi utgå ifrån, att vi komma att hålla oss utanför kriget, men att vi trots detta få vara beredda på militära utgifter, som kunna stiga till ungefär vilken storleksordning som

helst. Vi skulle i så fall komma i samma läge, i vilket Belgien, Holland och Schweiz nu befinna sig. Enligt den senaste uppgift, som jag har sett, räknar man nu i Schweiz med att för den förstärkta försvarsberedskapen behöva ge ut 5 miljoner francs per dag eller inemot 150 miljoner svenska kronor i månaden. Det motsvarar förmodligen ungefär de utgifter, som vi skulle få vid en allmän mobilisering. Förhållandena i Sverige vid en sådan eventualitet äro för övrigt icke så radikalt skilda från det läge, som man har i de stora krigförande länderna. Både England, Frankrike och Tyskland ha sina områden i stort sett intakta, och krigföringen har ännu icke fått sådan karaktär, att den sannolikt kostar så mycket mer än en fullständig mobilisering. Antagandet om att vi komma att hålla oss utanför kriget är därför, synes det mig, en lämplig utgångspunkt för ett resonemang om våra finansiella åtgärder.

Om jag alltså utgår ifrån, att vi måste räkna med försvarskostnader under ett år på lägst en miljard och ett underskott i budgeten på åtminstone 500 miljoner kronor, vilket underskott mycket väl kan stiga till en eller en och en halv miljard, så är det klart, att jag härvid underförstår den andra förutsättning, som jag tidigare berört, nämligen att vi över huvud taget veta något om vad dessa siffror betyda, d. v. s. att vi veta något om prisnivån. I det följande skall jag hela tiden förutsätta, vilket jag senare skall närmare motivera, att hur vi än finansiera dessa utgifter, skola vi med all makt låta bli att finansiera dem genom inflatoriska åtgärder. Det betyder icke, att det såvitt jag förstår finns någon praktisk möjlighet att hindra priserna från att stiga. Den stegring av den svenska prisnivån, som följer av de stegrade priserna på utländska varor i svensk hamn, ha vi ju alla förklarat oss finna rimligt att vi skola taga. Den komma vi icke ifrån. Vi måste vidare räkna med en höjning av våra inhemska kostnader, som redan är beslutad, nämligen den visserligen måttliga men ändå märkbara höjning av levnadskostnaderna, som följer av de förbättrade jordbrukspriserna. Jag syftar icke på den prishöjning, som är en följd av att vissa jordbrukskostnader ha stigit genom importvarornas fördyring, utan på den prishöjning, som man skulle kunna kalla politiskt betingad eller kanske lika gärna fackligt betingad eller över huvud taget betingad av det genomförda önskemålet att i någon mån höja den jordbrukande befolkningens inkomster.

Med en sådan höjning av den jordbrukande befolkningens inkomster och med en höjning av utlandsvarornas priser här i Sverige på grund av fraktförhållanden och annat, som jag icke nu behöver gå närmare in på, är det tämligen självklart, att vi måste förutsätta en viss stegring utöver de nuvarande priserna. Eftersom härtill kom-

mer, att, som alla veta, vi numera inom stora delar av näringslivet ha fått en uppgörelse, som innebär, att när levnadskostnaderna stiga över en viss gräns, skall detta medföra kompensation i fråga om de anställdas inkomster, och eftersom vi sedan gammalt ha samma anordning för de statsanställda, så kan man naturligtvis icke komma ifrån, att det finns ett element av en stigande prisskrub, även om stegringen kommer att bli långsam. Jag håller emellertid före, att man för ögonblicket kan bortse från denna ökning av prisnivån, ty även statens inkomster i pengar räknat komma att stiga i samma mån. Det väsentliga måste ändå vara, huruvida man kan hålla det produktiva livet i gång, så att våra produktionskrafter bli sysselsatta och människorna få inkomster. Man får då räkna med att med denna något stegrade prisnivå och något stegrade penninginkomster komma även alla utgifter, som man här talar om, att stiga i motsvarande grad.

Jag kommer efter denna utveckling tillbaka till problemet om hur vi skola kunna finansiera de starkt ökade statsutgifterna. Jag skulle kunna gå direkt på den rent finansiella aspekten, men det kan kanske ändå vara skäl uti att för ett ögonblick stanna också vid vad dessa stegrade statsutgifter i grund och botten Realt betyda. De återspegla givetvis, som man enkelt brukar säga, en överflyttning av produktiva resurser från det civila livet till det militära, vilket sker tvångsvis genom mobiliseringarna. Även härvidlag ha vi emellertid en penning-sida, eftersom betalning skall utgå till de mobiliserade och deras familjer och de varor, som anskaffas för de mobiliserades räkning, skola betalas, även om det sker genom rekvisitioner, o. s. v. I stort sett kan man naturligtvis räkna med att hela denna överflyttning på det vanliga sättet återspeglas på marknaden i form av köp och försäljningar. De enskilda få minska sina utgifter, såvida de icke på något konstigt sätt skulle kunna öka sina inkomster, samtidigt som det allmänna ökar sina utgifter för att på detta sätt flytta över arbetskraft från det civila området till det militära och för övrigt även från det ena civila området till andra civila områden, som tjäna militära ändamål.

Jag tror icke, att man över huvud taget, åtminstone icke a priori, vågar göra några antaganden om huruvida detta innebär en överflyttning från produktionen av konsumtionsartiklar till mera varaktiga kapitalinvesteringar. Givetvis beror det på vad man menar med kapitalinvesteringar. När man flyttar över folk från bostadsbyggande till fästningsbyggande eller byggande av skyddsrum o. s. v., skapar man i stor utsträckning varaktiga konsumtionsartiklar. Om jag skulle våga uttala någon mening, skulle det snarast vara den, att det trots allt

snarast blir fråga om en överflyttning till konsumtionsvaror, därför att man får nog antaga, att produktionen av vissa konsumtionsvaror såsom livsmedel o. dyl. kommer att fortgå i samma utsträckning som förut, under det att produktionen av vissa andra konsumtionsartiklar med all säkerhet kommer att i hög grad ökas för militära ändamål.

Med den begränsning, som hela denna inledning av diskussionen måste ålägga sig, måste vi emellertid nu sysselsätta oss med den rent finansiella och budgetära sidan av saken, under det att det reala problem, som döljer sig bakom hela denna överflyttning, blir en fråga för sig, som ju är minst lika viktig men som här måste lämnas åsido. Jag kommer alltså över till frågan om hur dessa väldiga statsutgifter skola kunna täckas. Härvidlag finns det icke något annat att välja på än *antingen* den under många krig och även rustningsperioder valda utvägen med en inflatorisk utveckling, under vilken man på olika vägar skapar ny köpkraft, som icke motsvaras av varuproduktion, *eller* medelsanskaffning genom beskattning och lån. Eftersom den förstnämnda utvägen enligt vad jag förut framhållit bör vara utesluten, blir frågan för närvarande den, hur vi genom skatter och lån skola kunna skaffa de nödvändiga medlen, om det över huvud taget är möjligt och hur det skall vara möjligt.

Jag skall först, om också mera i förbigående, taga upp en fråga, som brukar spela rätt stor roll. Åtminstone ligger den bakom mycken diskussion utan att alltid vara klart formulerad. Jag syftar på frågan om hur å ena sidan skatter och å andra sidan lån påverka konsumtionen. Alla torde väl vara överens om att vad som än sker kommer en konsumtionsbegränsning eller rättare, om man skall uttrycka sig fullt exakt, en civil konsumtionsbegränsning att bli nödvändig. Som jag redan framhållit tror jag icke det kan bli tal om att minska produktionen av konsumtionsvaror eller förbrukningen av dem, utan frågan gäller en minskning av den civila förbrukningen av sådana varor.

Det är nu icke alls självklart, att skatter minska konsumtionen, under det att lån icke göra det. Jag skulle för min del tro, att man icke vågar gå längre än att säga, att om man skall få ut något av de människor, som över huvud taget icke kunna förmås att spara, vare sig detta nu beror på att de icke vilja det eller bokstavligen icke kunna det eller i varje fall icke kunna göra det frivilligt, blir det nödvändigt att lägga skatter på dem. I övrigt är det emellertid mycket möjligt, att människor, som låna ut pengar, kunna göra det på så sätt, att de avstå från konsumtion, lika väl som de kunna förfara på det sättet, att de helt enkelt flytta över en del av det sparande, som de annars skulle låna ut till enskilda, till staten.

En annan sida av denna diskussion gäller frågan, om man skall ha inkomstskatter eller konsumtionsskatter. Från början förefaller det nog mången naturligt, att konsumtionsskatter minska konsumtionen, under det att inkomstskatter icke göra det. Det förhåller sig väl emellertid snarast så, att när en stat överväger konsumtionsskatter, är det visserligen mycket önskvärt från andra synpunkter, att skatten lägges på överflödsvaror, på lyxvaror o. dyl., som man säger att folk kan låta bli att köpa, men om folk verkligen låte bli att köpa varorna i fråga, sedan de genom beskattningen blivit fördyrade, hade skatten förfelat sitt ändamål att ge staten pengar. Därför är nog den gamla klassiska åsikten riktig, att skatten helst bör läggas på ett litet antal absoluta nödvändighetsvaror eller varor, som människorna anse vara nödvändiga, så att de icke kunna låta bli att betala skatten. Man åsyftar alltså icke, att folk genom att skatt lagts på en viss vara skall låta bli att köpa denna vara, utan istället att de skola tvingas avstå en större del av sina pengar, när de köpa denna vara och sålunda bli tvungna att begränsa konsumtionen av andra varor. Detta kan emellertid ske lika väl genom inkomstskatter som genom konsumtionsskatter. Man kan därför endast säga, att hos de befolkningslager, som icke betala någon inkomstskatt, kan man icke framtvinga något sparande genom att höja inkomstskatten. För att komma åt deras inkomster måste man gå konsumtionsskattevägen. Detta blir sålunda ett problem, som får lösas efter helt andra grunder, och jag har ingen anledning att här gå in på den saken.

Innan jag går in på frågan hur mycket vi måste låna och hur mycket vi måste taga ut i skatt, är det kanske nödvändigt att säga några ord om möjligheten att begränsa andra statsutgifter än de militära och om hur mycket som därigenom skulle kunna vinnas. Det är som bekant en mycket gammal och mycket uttröskad och därför mycket ledsam diskussion, denna om begränsning av statens utgifter. Det enda man kan säga är, att jag icke tror att någon, som suttit som finansminister, skulle göra invändningar, om jag säger, att vi väl allesammans skulle önska, att de, som kritisera, att man icke sparar mera på statens utgifter, en gång skulle försöka samla sig till en ansträngning för att göra upp en budget på egen hand, så att man finge se vad de själva skulle önska stryka bort eller skära ned. En erfarenhet, som upprepat sig det ena årtiondet efter det andra, är att när de, som varit de strängaste kritikerna av vad som kallas för slöseri med statens medel, själva ha kommit i den ställningen, att de bära ansvaret för vissa delar av budgeten, ha de funnit, att det varit ytterligt svårt för att icke säga omöjligt att nå fram till några väsentliga besparingar. Detta sammanhänger, tror jag, rent princi-

piellt därmed, att statens utgifter i allra största utsträckning — jag skall strax komma till ett par undantag — icke äro något annat än vad man skulle kunna kalla för hela samhällets fasta kostnader. I den mån hela folkets ekonomiska och kulturella liv utvecklas på olika sätt, växer också med nödvändighet den del därav, som handhas centralt av staten, och det finns icke någon möjlighet att få till stånd radikala förändringar i fråga om dessa centrala utgifter, såvida man icke vill uppoffra en mängd av det man vill vinna i hela samhällslivet.

Den som vill gå igenom den ena huvudtiteln efter den andra skall finna, att det förhåller sig på detta sätt, naturligtvis med den reservationen, att statens verksamhet lika väl som ett enskilt företags kan vara mer eller mindre rationellt organiserad, så att man får mer eller mindre ut av den arbetskraft, som man sysselsätter. Man kan arbeta med mer eller mindre dyr organisation. Den sidan av saken tål naturligtvis att granskas, men en sådan granskning kan dock icke medföra ändringar, som röra sig om hundratals miljoner kronor. Eftersom vi för ögonblicket resonera om miljarder, förstår man, att det måste gälla åtminstone många tiotal miljoner, om det skulle kunna minska det nuvarande behovet av skatter och lån.

Det finns naturligtvis en annan möjlighet att minska eller hålla nere statens utgifter, nämligen att fordra, att de hos staten anställda icke skola ha så bra betalt, som de nu ha. I den mån man kan uppvisa, att de statsanställda befinna sig i ett gynnsammare läge än övriga anställda i samhället, äro åtgärder i sådan riktning motiverade. Problemet om hur mycket staten skall betala i löner skall jag icke nu gå in på. Det är emellertid uppenbart, att alltför stora skillnader icke böra få uppstå mellan vad som betalas åt anställda i allmän tjänst och åt övriga medborgare. Jag tror emellertid ingen kan påstå, att det för närvarande förefinnes en dylik klyfta i fråga om inkomststandard, även om det förefinnes en bestämd skillnad i fråga om den trygghet, som statsanställda åtnjuta i jämförelse med mycket stora grupper av enskilda.

De punkter, i fråga om vilka delade meningar väsentligen bruka uppstå beträffande statens utgifter, äro mycket få. Man skulle kunna sammanfatta dem under rubriken den statliga verksamhet, som innebär att överflytta inkomster från de bättre ställda till de sämre ställda i samhället, eller med andra ord i stort sett de sociala utgifterna. Jag förbigår härvid de kulturella utgifterna för skolväsende o. dyl. Man kan givetvis även beträffande detta slag av utgifter ha rätt att hysa den uppfattningen, att verksamheten kan skötas mer effektivt, så att man finge mer för pengarna eller samma resultat för mindre utlägg — det är en rationaliseringsfråga — men dessa utgifter falla under

samma rubrik, som jag förut talade om, nämligen de fasta kostnaderna för hela samhällsarbetet, under det att däremot överflyttning av inkomster utgör ett speciellt problem. Den hör icke till den vanliga statsverksamheten i betydelsen av ett nödvändigt led utan hör till en utveckling av helt annat slag.

Även beträffande de sociala utgifterna bör man emellertid ha klart för sig, att storleksordningen icke är sådan, att åtgärder på detta område i nuvarande läge skulle kunna väsentligt förändra frågan om vad vi behöva låna upp eller vad vi behöva taga ut i skatt. Det visar sig nämligen, att vi visserligen på de sista åren haft en stegring av de s. k. sociala utgifterna på icke mindre än 150 miljoner kronor, men härav kommer något över 100 miljoner kronor på en enda post, nämligen folkpensioneringen. Jag är för min del ganska övertygad om att om man skar ned dessa utgifter, vilket emellertid ingen för ögonblicket lär reflektera på, skulle istället kommunerna få så mycket ökade utgifter, att icke mycket vore vunnet på en sådan åtgärd ur hela samhällets synpunkt. Icke heller nedskärningar av utgifterna för sjukförsäkring o. dyl. synas vara en framkomlig väg, för att nu icke tala om kostnaderna för sjukvården. Jag kan nämna, att sistnämnda utgifter stigit mycket starkt, men att det ändå icke är bättre ställt än att vi nu få göra våldsamma ansträngningar för att såsom en krigsberedskap öka ut både sjukhus och annat, vilket ju snarast tyder på att det icke skulle ha inneburit en krigsberedskapspolitik att ha hållit igen ännu mera på denna punkt.

Om man sålunda, och det är egentligen endast ett konstaterande av min personliga ståndpunkt, kommer fram till det resultatet, att en minskning av utgifterna på andra punkter icke kan medföra någon väsentlig lättnad i fråga om det nuvarande läget, så blir frågan den, om det icke finns någon annan väg, på vilken denna överflyttning av produktiva krafter från det civila till det militära området skulle kunna i någon mån kompenseras. Det finns naturligtvis också en sådan väg, nämligen att taga i anspråk produktiva resurser, som tidigare icke varit åtminstone helt tagna i bruk. Om man istället för de tio- för att icke säga hundratusental människor, som bliva mobiliserade, kan få folk, som förut varit helt eller delvis arbetslösa eller sysselsatta med arbete, som är mindre givande, så är det klart, att man kommer att få en viss compensation.

När vi under de första krigsmånaderna, alltså innan vi kommit fram till det väldiga finansiella problem, som nu föreligger, talade om att svenska folket måste finna sig i en sänkt levnadsstandard på grund av de svårigheter, som hade inträtt i fråga om tillförseln från främmande länder och på grund av de ökade utgifterna för försvars-

beredskapen, så var det kanske enklast att endast tala om den sidan av saken, ty att räkna med att man skulle kunna i någon större utsträckning kompensera denna standardsänkning genom ökad produktion verkade kanske något optimistiskt, eftersom en sådan effektivitetsökning ju icke brukar kunna åstadkommas i en handvändning. Ju mera emellertid kraven på den militära beredskapen ökats, ju väldigare de summor blivit, som användas för militära ändamål istället för civila, och ju flera människor, som ryckts bort från det produktiva civila arbetet, desto nödvändigare blir det att undersöka alla de möjligheter, som finnas att fylla ut de hål, som uppstått i det produktiva arbetet. Det är naturligtvis icke omöjligt, att man skall kunna lyckas fylla ut dessa hål i större utsträckning än kanske från början kunde förefalla rimligt.

Jag minns från det stora världskriget 1914—1918, hurusom man exempelvis i England gång på gång måste förvåna sig över hur pass litet hela befolkningens levnadsstandard egentligen behövde sjunka och hur mycket det tycktes finnas av förut icke utnyttjad arbetskraft, som man kunde sätta in istället för de utkallade. Det verkar kanske icke alltför stötande i denna församling, som i så stor utsträckning är manlig, om jag vågar säga, att det på det kvinnliga arbetsområdet torde finnas en mängd personer, som från vissa synpunkter skulle kunna användas mer effektivt än för närvarande. Det är givetvis fråga om en värdering, frågan om det verkligen är mera samhällsnyttigt att stå i en fabrik än att sköta ett husligt arbete, men åtminstone under vissa förhållanden skulle jag tro, att folk hellre vill uppoffra något av den husliga bekvämligheten för att slippa minska sin varuförbrukning. I så fall är det uppenbart, att här finnas reservkrafter, som skulle kunna sättas in för att fylla ut de uppkomna luckorna. I den mån en sådan ersättning är möjlig och i den mån man på annat sätt kan effektivisera arbetet, är det klart, att de belopp, som man här talar om, så till vida kunna bli lättare att bära, att den produktion, som icke är rent militär, kan hållas uppe i större utsträckning än som annars skulle vara möjligt. Tyvärr motväges detta emellertid delvis därav, att man under en period med försvårad tillförsel eller avstängning tvingas att inrikta produktionen på ett oekonomiskt sätt. Vi måste själva försöka tillverka varor, som vi helst icke skulle tillverka inom landet men som anses så nödvändiga, att vi likväl måste göra det, fastän det kostar mera än vad vi skulle kunna importera dem för o. s. v.

Efter alla dessa preliminärer, som närmast varit till för att påvisa, att de siffror, med vilka vi röra oss, äro ytterligt ovissa — man vet varken i vilken utsträckning våra militära anstalter skola behöva

upprätthållas eller i vilken utsträckning man på olika vägar skall kunna kompensera den civila produktionsminskningen — skall jag nu komma in på frågan om hur detta underskott i budgeten från en halv miljard upp till en eller ett par miljarder skall kunna täckas. Man kan därvidlag peka på en rad olika källor, som kunna användas.

Utan någon omedelbar uppoffring av svensk produktion kunna vi skaffa medel genom att taga i anspråk våra tillgångar på utlandsvalutor. I vilken utsträckning detta skall bli möjligt vågar jag icke uttala mig om. Jag tror icke, att någon för ögonblicket kan säga det. En klarare föreställning härom kunna vi väl först få, sedan den nu pågående inventeringen av dessa tillgångar har avslutats. Först då kunna vi över huvud taget få en uppfattning om hur mycket vi ha att fordra och hur mycket därav, som vi under denna krigsperiod kunna realisera. Att våra tillgångar i guld utan vidare kunna realiseras är ju självklart. Om emellertid dessa tillgångar på utländska valutor skola kunna användas på avsett sätt, är det uppenbart, att de icke få smälta bort genom en fortgående import, som icke kompenseras av export. Om man vill kunna använda valutorna icke endast omedelbart utan under en viss längre period, måste man också se till att de verkligen finnas kvar som reserv, vilket förutsätter, att vi skapa balans i våra utlandsbetalningar i övrigt. Detta rullar uppenbarligen upp frågan om valutareglering och importreglering. Jag tror för min del, att båda dessa regleringar bli oundgängliga för att vi skola kunna åstadkomma den nödvändiga balans i övrigt, som gör det möjligt för oss att använda våra nuvarande utländska tillgångar för finansiering av de stora utgifterna.

En annan källa för finansieringen av dessa utgifter är de normala frivilliga besparingar, som årligen göras och som under vanliga förhållanden gå till investeringar i den civila produktionen men som nu i den utsträckning, som det över huvud taget är möjligt, istället måste användas för den militära produktionen. Jag säger avsiktligt i den utsträckning, som det över huvud taget är möjligt, ty man kan icke helt avstå från investeringar i den civila produktionen. Denna skillnad mellan civil och militär produktion är för övrigt icke någon verklig skillnad. Om vi skola köpa massor av skodon och uniformer åt de mobiliserade, förutsätter det uppenbarligen ianspråktagande av en produktionsapparat, som är lika mycket civil som militär och som därför kan behöva utbyggas.

En tredje källa ligger i undvikande av reinvesteringar, d. v. s. ett uppskjutande av reparationsarbeten till dess vi få andra tider.

Den sista och samtidigt största reserven är slutligen en minskning av den civila konsumtionen.

Det är alltså i dessa fyra källor, som vi ha att söka de medel, som behövas. Om man frågar i vilken ordning dessa böra tagas i bruk, får man väl svara, att det kanske icke är rimligt att göra sig av med utlandsvalutorna på en gång utan bättre, om vi räkna med ett långvarigt krig, att söka fördela användningen av dem över en längre period. Jag förmodar emellertid, att alla dessa källor få tagas i bruk omedelbart men antagligen i olika mån allt eftersom behovet av medel stiger. Om medelsbehovet skulle hålla sig inom mera måttliga gränser, är det mycket möjligt, att de normala frivilliga besparingarna jämte utlandsvalutorna och någon begränsning av konsumtionen, åstadkommen genom beskattning och delvis kanske genom frivilliga lån, kunna räcka till. I samma mån emellertid som kostnaderna stiga och det verkligen blir tal om att stora delar av våra produktiva resurser och våra förbrukningsartiklar skola gå till militära ändamål, i samma mån får man säkerligen lägga större vikt vid att eftersätta reparationer och på olika sätt minska den civila förbrukningen.

Därmed är jag framme vid frågan om hur denna minskning över huvud taget skall ske. Om vi från början, som upprepade gånger nämnts, avvisa tanken på att tillskapa köpkraft på inflatorisk väg, ha vi inga andra vägar att välja än skatter och lån. Någon slags hållpunkt för i vilken proportion det är rimligt, att staten i en sådan situation tar ut skatter eller lånar tror jag icke man kan finna. Man brukar ofta säga, att genom att låna lägger man bördan på våra efterkommande men att skatter innebära, att vi bära bördan nu. Lån innebära otvivelaktigt en begränsning av folks möjligheter att nu ge ut pengar, men om jag ser det från skattebetalarens synpunkt är det uppenbarligen riktigt att säga, att skatter betalar man nu men lån betalar man även i fortsättningen.

Under förutsättning att man skulle kunna räkna med utgifter av den storleksordning, som har nämnts i budgeten, d. v. s. i stort sett de nuvarande utgifterna, böra de skatter, som för närvarande utgå, kunna räcka till, under det att resten kan tagas ut i form av lån. Det är möjligt — jag har icke på den punkten någon bestämd mening — att man skulle kunna taga ut 50 eller 100 miljoner kronor mera i skatter, ty det är i grund och botten mycket lättare för folk att betala nu än senare, eller rättare sagt, de äro mera villiga att betala nu än de komma att bli senare. Det får emellertid bli en fråga för övervägande i fortsättningen. Om det alltså gäller att skaffa 800 miljoner kronor under ett år, bör man icke rimligtvis taga ut mindre än de 300 miljoner i skatt, som de beslutade extra skatterna betyda, medan resten eller 500 miljoner måste upplånas.

Den väsentliga synpunkten i detta sammanhang kommer emellertid att bli vad man verkligen kan få ut i form av frivilliga besparingar av folket. Kan man med andra ord verkligen låna 500 miljoner kronor? Det är mycket möjligt och jag skulle tro, att man kan göra det. Om det emellertid istället kommer att gälla att låna upp 1.000 eller 1.500 miljoner kronor på frivillighetens väg, så misstänker jag, att svaret kommer att bli åtskilligt annorlunda.

När man kommer över en viss gräns i fråga om utgifter, blir det i själva verket icke längre fråga om ett fritt val mellan skatter och lån, utan frågan blir istället: Är det över huvud taget möjligt att få fram sådana uppostringar av människorna eller rättare sagt en sådan konsumtionsbegränsning på frivillig väg, som förutsättes genom lånevägen? Måste man icke också tillgripa skattevägen? Jag skulle för min del tro, att i den mån utgifterna komma att stiga på angivet sätt, kommer det icke att vara möjligt att vandra lånevägen tillräckligt långt.

Man kan naturligtvis invända, att denna fråga i någon mån väl måste bero på räntenivån, och det är klart, att om staten bara betalar tillräckligt hög ränta, kan den lånsa hela marknaden på pengar, så att ingen enskild över huvud taget kan få låna ett enda öre. Detta är teoretiskt tänkbart, men jag tror, att icke ens vår ordförande skulle önska sig en sådan utveckling. Jag går emellertid ut ifrån, att en sådan räntehöjning på kapitalmarknaden vore skadlig, därför att vi behöva civila investeringar och behöva sådana även på områden, som icke direkt ha att göra med produktionen av varor för försvarsändamål. Så länge vi icke kunna se vilken inverkan mobiliseringarna och de stora utgifterna för militära ändamål ha på arbetsmarknaden på vissa punkter, måste man räkna med möjligheten, att det på en del håll kommer att finnas obrukade produktivkrafter i form av arbetskraft, som måste tagas i bruk, om vi icke skola göra oss skyldiga till oförsvarligt slöseri. Kapitalinvesteringar för andra än militära ändamål bli i så fall nödvändiga. Jag tänker härvid i första hand på byggnadsverksamheten.

Bortsett härifrån måste man emellertid med bestämdhet säga, att en räntehöjning, i vilken utsträckning vi än vilja tänka oss den inom praktiska gränser, icke kan utgöra ett tillräckligt medel att framkalla frivilliga besparingar i nödvändig utsträckning. Man kan tvista om vilken roll räntan spelar i fråga om att locka folk att spara. Med den erfarenhet, som vi fått på sista tiden av att människor hellre lägga pengar i sina byrålådor än få ränta på dem i bankerna, förstå vi, att det är en mängd andra faktorer, som spela mycket större roll än frågan om räntans höjd. Att man genom höjning av räntan, ge-

nom att alltså bjuda folk ett högt pris för besparingar, skulle kunna förmå dem att radikalt begränsa sin konsumtion på det sätt, som är nödvändigt, tror jag alla måste inse vara uteslutet.

När man kommer till en viss gräns, är det sålunda icke möjligt att tänka sig en täckning av dessa statsutgifter enbart med hjälp av frivilliga lån. Man skulle i så fall ha att falla tillbaka på skatterna. Även om vi höja skatterna på större inkomster och även om vi höja dem ganska mycket på medelstora inkomster, räcker icke detta på långa vägar till för att täcka någon större del av dessa utgifter, och det är därför uppenbart, att om man skall gå skattevägen, måste man tillgripa mycket hårda skatter även på den stora massan av folk med små inkomster, vilket från många synpunkter har många nackdelar. Det kan icke hjälpas, att man icke ens i en sådan situation kan komma fram till en helt annan syn på frågan, i vilken proportion olika inkomsttagare skola bidra till täckning av kostnaderna, än den, som brukar uttryckas i talet om beskattning efter förmågan att bära skatter. Om de stora utgifterna skulle finansieras genom en beskattning, som väsentligen kommer att vila på breda lager med små inkomster, så skulle därigenom, förefaller det mig, en oproportionerligt stor börda läggas på dem. Inflationen, en utväg som jag redan upprepade gånger avvisat, innebär just en sådan utväg. Den innebär, att man genom vissa manipulationer lyckas höja priserna förrän man höjer kostnaderna, så att stora massor av människor med fasta inkomster, icke blott löntagare utan även de som leva på sparkapital, få betala mera för sina inköp, vilka pengar i stor utsträckning samlas hos mindre grupper av företagare, hos vilka sedan staten är framme med sin slev och skummar av så djupt som möjligt. Det är ett indirekt sätt att pressa ut ur den stora massan av människor pengar med största möjliga lidande för de flesta, som äro med i processen.

Det finns emellertid en annan väg, som jag tror att det redan nu kan vara skäl att fundera på, fastän problemet såvitt jag förstår inställer sig först när vi kommit så långt i fråga om utgifterna, att de frivilliga vägarna icke längre räcka till. Jag syftar på någon form av mera obligatoriskt sparande. Jag använder med flit här ett utländskt ord istället för att säga tvångslån, vilket ju låter sämre. Jag menar icke, att man skall säga, att tvångslån äro ett alternativ till frivilliga lån, ty de äro istället alternativ till beskattning. Man har att välja mellan att säga, att du skall betala 100 eller 200 kronor i skatt av dina små inkomster, eller att säga, att du skall låna dessa 100 eller 200 kronor till staten, vilket alltså betyder, att du under en annan period skall få ingen pengarna. Jag är på det klara med att man här-

vidlag kommer att stöta på alla möjliga slags problem, men jag tror, att det ändå är skäl att fundera på saken.

Med anledning av de erfarenheter, som vi ha gjort under de sista månaderna, skulle jag vilja säga, att det finns åtskilliga vägar och former att lämna ifrån sig pengar på ett sätt, som icke fullt frivilligt men som ändå icke känns riktigt såsom ett tvång. Det finns så många organisationer, som besluta, att medlemmarna skola göra så och så och att de skola släppa till det och det. En sådan form för uppoffringar är säkerligen mycket mera tilltalande för många människor. Även om de själva känna, att de aldeles på egen hand icke skulle ha gjort det, så tycka de icke det är så farligt, när en organisation har beslutat, att allesammans skola avstå från så och så mycket, och man känner rent av en viss tillfredsställelse med det. Om man vill stimulera och få med massor av människor i en sådan aktion för mer eller mindre nödtvungna besparingar, så skulle man kanske kunna förta en del av den obehagliga smaken i att vara tvungen att lämna lån till staten.

Det måste naturligtvis vara allas vår förhoppning, att vi icke skola behöva komma i det läget, att utgifterna stiga till så väldiga belopp, att det blir nödvändigt att skrida till sådana tvångsåtgärder. Så länge man kan hålla sig dels till frivilliga lån, underhjälpna på olika sätt, dels till de vanliga formerna för beskattning, är det naturligtvis det bästa. Även om vi komma upp till sådana siffror, som jag förut nämnde, av icke blott 1.000 utan 1.500 eller 2.000 miljoner kronor för militära ändamål, så är detta ändå, om vi alltjämt få räkna med samma nationalinkomst som före kriget, icke mer än 20 % av nationalinkomsten. Om jag lägger till även den miljard, som för övrigt går ut i skatter, äro vi uppe i 3 miljarder, d. v. s. 30 % av nationalinkomsten. Det är en väldig summa, men det är ändå icke så mycket, som de krigförande folken för närvarande tydligen äro beredda att offra.

Jag tror sålunda, att med gemensamma ansträngningar skall det vara möjligt att klara en sådan situation rent finansiellt. Den andra sidan av saken, som jag här har måst gå förbi, nämligen den reala sidan av denna överflyttning, blir ett helt annat problem, som förutsätter ett samarbete av annat slag. Man kan därvidlag icke nöja sig med att säga, att här finns pengar för att göra det och det, utan man måste också se till att det finns människor, som kunna utföra det, materiel, som räcker till, och anläggningar, som kunna skaffa fram vad man vill ha. Det är det reala problemet, som naturligtvis är minst lika stort som det finansiella. I denna specialiseringens tid är det emellertid nödvändigt att var och en sysslar med det, som ligger

honom närmast, och vad nu det finansiella problemet beträffar vill jag säga, att jag tror det är möjligt att lösa det, att man kan hoppas på att kunna lösa det på frivillighetens väg men att, om förhållandena utveckla sig på ett sätt, som vi alla önska att de icke skola göra, kan ställningen komma att bli sådan och stämningarna sådana, att uppoffringar, som tidigare skulle ansetts såsom omöjliga, kommer svenska folket att finna vara möjliga.

Härefter yttrade sig:

Fil. dr. **I. Anderson:** Jag skall icke uppehålla mig vid den tekniska utformningen av den föreliggande budgeten utan skall be att få yttra några ord om vad, enligt min uppfattning, denna budget har att säga oss om den framtida utvecklingen av våra statsfinanser. Jag hoppas därvid även kunna anknyta några kommentarer till statsrådet Wigforss' inledningsföredrag.

Om jag först stannar vid utgiftssidan, är det uppenbart, att den numera domineras av försvarskostnaderna. Jag räknar då till dessa kostnader även utgifterna för hela kristidsorganisationen. Vad man därvidlag skulle vilja framhålla är, att det är utomordentligt angeläget, att man inriktar sig på att de stora försvarsanslagen skola komma de omedelbara direkta behoven till godo. Jag vet icke, om jag uttrycker mig tillräckligt klart, men jag vill opponera mig emot den tendens, som alltid finns och som framträder icke minst i sådana tider som de nuvarande, att företaga organisatoriska utbyggnader på lång sikt, som icke åstadkomma en förbättrad försvarseffekt för ögonblicket men som binda statsmakterna för lång tid framåt för kostnader, som kanske under andra förhållanden bli onödiga, och i varje fall för en organisation, som förhållandena kanske komma att visa vara olämplig och som därför snart måste revideras.

Vad gäller kristidsorganisationerna är det icke mindre angeläget att deras arbete planeras och samordnas. Man har nog ett intryck av att det finns en tendens att låta organisationen svälla ut alltför mycket och att en del dubbelarbete utföres. Samordning kan emellertid icke åstadkommas på annat sätt än genom den direkta ledning, som kan utövas från regeringens sida. Hur mycken god vilja man än må tilltro dem, som ha den mycket bekymmersamma uppgiften att leda dessa organisationers arbete, får man icke begära av dem, att de samtidigt med att de äro upptagna av sin egen uppgift också skola kunna ha uppmärksamheten riktad på att denna uppgift blir samordnad med det arbete, som pågår på andra delvis närbesläktade och delvis rätt långt därifrån liggande områden. I detta avseende måste regeringen bibehålla ledningen och hålla den ganska hårt och se till att man undviker onödigt spill. Därför hälsar man med tillfredsställelse, att regeringen tagit initiativ till den permanenta revision, som i dagarna har tillsatts. Sammansättningen av denna revision borgar för att den kommer att utföra ett arbete just i den riktning, vars önskvärdhet jag här har antytt.

Jag kommer därefter över till de andra utgiftsposterna, de som i vanliga fall, under fredliga förhållanden, helt enkelt konstituera den svenska

budgeten. Försvarskostnaderna ha nämligen tidigare spelat en mycket ringa roll i vår budget. Deras andel av hela budgeten har undan för undan sjunkit. I den sista fredsbudgeten uppgingo de ej till mer än 15—16 % av totalsumman, medan de under förra kriget voro uppe i omkring 50 %. Nu är det istället de civila utgifterna, som ha trängts tillbaka.

Finansministern tog själv upp frågan huruvida man kan göra något väsentligt för att minska dessa andra utgifter. Han gav det svar, som vi icke äro ovana vid att få höra i riksdagen, nämligen att herrarna ha ju inga uppslag att komma med. Ni äro alltid mycket duktiga i att förmana till sparsamhet, men förgäves vänta vi på några anvisningar från er sida om hur besparingsaktionen skall sättas in. I dag gick finansministern ett steg längre genom att framhålla, att när en opponent kommit i ansvarig ställning, upphör ganska snart talet om nödvändigheten av besparingar.

För min del tror jag, att detta är en sanning med modifikation. Tiden går fort och vi glömma så lätt. Jag tror dock, att ganska många i denna församling erinra sig den finanspolitik, som fördes i början av 1920-talet och som jag vågar påstå icke leddes efter alldeles samma principer som den nuvarande. Det var två finansministrar, vilkas namn stå som målsmän för en mera restriktiv politik i motsats till den expansiva politik, som sedan dess har förts. Det var Thorsson och Beskow. Den situation, i vilken de arbetade, var väl icke så olika den, som vi nu befinna oss uti. Jag kan icke nu anföra några siffror för de besparingar, som då gjordes, men jag vet, att det var mycket kraftiga tag, som togos, och att de våldade oerhört stark opposition. Jag erinrar om den mycket överdrivna och obefogade kritik, som riktades mot den Tryggerska regeringen för dess budget år 1924 och särskilt mot dåvarande ecklesiastikminister Clason. Även den socialdemokratiska regeringen tog krafttag för att åstadkomma den sanering av budgeten, som då var nödvändig och som enligt min uppfattning också är nödvändig under nuvarande förhållanden. Jag tror icke, att vi få resignera på den punkten.

Jag skulle också vilja framhålla, att det tidigare icke varit omöjligt att åstadkomma mycket radikala besparingar, även när de ha krävt organisatoriska ingripanden just av den art, som finansministern avvisade såsom svåra eller rent av omöjliga att genomföra i vårt samhälle. Den besparingsaktion, som år 1925 sattes in på försvarshuvudtiteln, ryggade sannerligen icke tillbaka för några av de hinder, som finansministern här har pekat på. Vi befinna oss nu i en situation, då man icke får falla undan för svårigheter av sådant slag. Man kan icke resignera inför de automatiska utgiftsstegringarna och låta dem rulla vidare, utan måste taga verkliga krafttag.

I vår budget finns en mycket stor summa av utgiftsposter, som jag skulle kunna sammanfatta under rubriken understöd av olika slag till korporationer och institutioner och hela näringsgrenar. Jag föreställer mig, att vi nu äro i den situationen, att även denna understödsverksamhet måste radikalt revideras. Vid granskning av de olika punkterna tror jag man skall finna, att det verkligen finns ett ganska betydande område för en finanspolitik med den inriktning, som jag här har antytt såsom önskvärd. Jag tror icke, att finansministern under några förhållanden kan skjuta ifrån sig ansvaret för en sådan politik. Naturligtvis skall det delas av riksdagen. Varje riksdagsparti och varje enskild opponent är skyldig

att lämna sitt bidrag, men skall något verkligt resultat vinnas, måste det ske genom initiativ, som tas från finansdepartementet.

Om jag icke läst alldeles orätt i årets statsverksproposition, förefaller det, som om man också från departementets sida velat gå längre än vad man lyckats få igenom. En besparing på 8,5 miljoner kronor i en budget på 1,5 miljard är ju mycket blygsam. Såsom finansministern framhållit är denna besparing skillnaden mellan mycket betydande utgiftsstegringar huvudsakligen av automatisk natur och resultatet av vidtagna besparingsåtgärder av vilka dock en hel del äro mera skenbara än verkliga. När man emellertid närmare granskar, hur besparingsaktionen gått fram under de olika huvudtitlarna, kan man knappast undgå att få den uppfattningen, att det på vissa håll hade varit möjligt att taga betydligt kraftigare tag för att åstadkomma ett resultat, som legat mera i linje med den strävan till besparingar, som jag skulle vilja utläsa så att säga ur själva anslaget i propositionen och finansministerns egna uttalanden. Det förefaller mig, som om finansministern i dag har pläderat kanske icke så mycket i egen sak som snarare för vissa av sina kolleger på departementschefsposterna.

Finansministern framhöll, att han var fullt på det klara med att det måste ske en minskning i den civila konsumtionen. Jag skulle för min del vilja överföra detta betraktelsesätt på det statsfinansiella området. Om man är på det klara med att en minskning av den civila konsumtionen måste ske, d. v. s. en nedpressning av den enskildes levnadsstandard, så är det väl icke orimligt att kräva, att en motsvarande nedpressning av standarden skall ske även i fråga om statens utgifter och de allmänna behoven. Jag tror, att därvidlag måste strävandena gå hand i hand med varandra, om man skall åstadkomma något, och det kan man alldeles säkert göra. Eftersom det finns mycket kraftiga medel till hands, när det gäller att minska medborgarnas konsumtion, får man icke väja tillbaka för uppgiften att också åstadkomma kraftiga nedskärningar av statsutgifterna.

Vad därefter beträffar budgetens inkomstsida, konstaterar jag först, att finansministern räknar med ett bibehållande av de nuvarande skatterna. Av hans yttrande nyss framgick, att han åtminstone icke för ögonblicket överväger några ytterligare skattehöjningar. Beträffande de skattehöjningar, som vidtogos av den urtima riksdagen och som nu föreslås förlängda, skulle jag vilja säga, att det hade varit utomordentligt önskvärt och lyckligt, om man tidigare hade börjat förbereda dem. Särskilt gäller detta de indirekta skatterna. I det förberedelsearbete för att möta en kommande kris, som vi ha måst förutsätta skedde från regeringens sida, borde också ha ingått utarbetande av förslag till de extra skatter, som vi nu ha fått under höstens lopp som resultat av ett mycket forcerat arbete i finansdepartementet. Riksdagen tvingades också till en forcerad och i vissa fall summarisk behandling av skatteförslagen. Jag har för min del ett starkt intryck utav att vi kommo fram till en del icke vidare lyckliga resultat i höstas. Det kom till en del skatter, som nog ganska snart måste revideras. Jag tror, att vi komma att finna, att den väntade avkastningen uteblir och att den tekniska utformningen av dessa skatter i praktiken kommer att visa sig vara förenad med så stora olägenheter, att det är önskvärt, att man snarast möjligt tar upp dessa frågor till för-

nyad prövning. Många svårigheter hade säkerligen kunnat undvikas, om man tidigare hade förberett skatteförslagen.

Samma sak gäller i någon mån även om den nya direkta skatten, värnsskatten. Som läget var i höstas hade man emellertid ingen annan väg att gå än den finansministern föreslog med ett procentuellt tillägg till den ordinarie inkomst- och förmögenhetsskatten. Detta innebar en ganska grov tillyxning av skatten, men den var försvarlig i dåvarande situation och resultatet kanske i alla fall icke blir så galet, eftersom man samtidigt har försökt att taga hänsyn till speciella fall, ömmande omständigheter o. s. v. Jag vill naturligtvis icke på något sätt underskatta de svårigheter, som sådant hänsynstagande medför, och de oerhört stora krav, som därigenom komma att ställas på taxeringsmyndigheterna.

Finansministern önskar nu, att värnsskatten icke i fortsättningen skall utgå på detta enkla sätt, utan han tänker sig antingen ett inarbetande i det vanliga skattesystemet eller också någon annan lösning, som skapar en värnsskatt i nära anslutning till det nuvarande skattesystemet. För min del tror jag, att man bestämt måste varna för ett inarbetande av värnsskatten i skattesystemet. Det skulle nämligen betyda, att 1938 års skattesystem, som ännu knappast har trätt i tillämpning, från början skulle sprängas sönder, och att de obestriddliga fördelar, som ligga i detta skattesystem, skulle spolieras. Den skadan finner jag vara så stor, att den icke på något vis uppväges av den fördel i avseende å en enhetlig skatt, som skulle uppnås genom värnsskattens inarbetande. Det blir emellertid en sak, som man får pröva genom att väga fördelar och nackdelar mot varandra. Jag har emellertid redan nu velat ge uttryck åt denna uppfattning, närmast för att stryka under att man icke får uppge principen om att värnsskatten skall vara tillfällig. Blir den en gång inarbetad i skattesystemet, är den icke längre tillfällig utan det kommer att bli ytterligt svårt att få bort den genom en sådan omarbetning av skalorna, som för oss tillbaka till ungefär samma läge som 1938 års skattesystem innebar. Genom värnsskattens inarbetande skulle vi få ett helt nytt skattesystem med helt annan avvägning, helt andra fördelningsprinciper o. s. v.

Vi ha nu att emotse en ny skatt, som förslagsvis har döpts till kris-skatt. Det har förelegat olika utkast till en sådan skatt i finansdepartementet. I höstas förelåg ett förslag till krigsvinstskatt och jur. dr. Kuylenstierna har nu utarbetat ett förslag till krisskatt. Förslaget är ännu icke känt inom någon större krets annat än genom ett kort tidningsreferat, och det är därför icke lämpligt att nu ingå på detsamma. Jag tror man rent principiellt kan säga, att i nuvarande läge är en sådan krisskatt motiverad och att det var klokt av finansministern att signalera den redan i höstas. Det är inte omöjligt att en del folk av rädsla för denna krisskatt avhållit sig från spekulativa prisstegringar, som annars kanske hade kunnat sätta in.

Även i fortsättningen tror jag, att denna skatt kommer att ha sin största betydelse såsom ett hot mot spekulativa prisstegringar. Skatten kommer emellertid också att bli en realitet, i vissa fall en ganska hård sådan, och man måste med tanke därpå se till att konstruktionen blir sådan, att det lojala näringslivet icke tar skada. Jag är övertygad om att denna vilja finns och jag hoppas, att resultatet också skall bli sådant, att vi slippa ett uppreparande av det oerhört olyckliga skatteexperiment, som

nu kan sammanfattas under rubriken krigskonjunkturskatten av åren 1915—1920.

Alla beräkningar rörande den kommande statsfinansiella utvecklingen bli, såsom finansministern också har framhållit, beroende på vissa antaganden om det svenska näringslivets utvecklingsmöjligheter. Såvitt jag förstår kommer, hur än krigets utgång blir, det svenska näringslivets möjligheter att bli försämrade, åtminstone temporärt. Jag har mycket svårt att förstå, att vi skola kunna hålla uppe vår export i samma utsträckning i fortsättningen, och jag tror, att svårigheterna på den punkten komma att möta praktiskt taget alla exportgrenar på grund av den försämrade köpkraft och den desorganisation av hela världsmarknaden, som måste bli följden av detta krig. Hela vårt ekonomiska liv måste i så fall också inriktas med hänsyn härtill. Vi få kanske rent av inrikta oss på en knapphetsushållning.

Den omständigheten, att vi för närvarande otvivelaktigt ha en mycket stark finansiell motståndskraft, får icke inge oss den föreställningen, att vi med hjälp av denna kunna komma över dels krigskrisen och dels den efterkrigskris, som vi måste räkna med, utan att behöva vidkännas några svårare inskränkningar. Jag tror tvärtom, att vi göra klokt uti att inställa oss på att betydande inskränkningar i olika hänseenden bli nödvändiga. Det är en sanning, som man får höra så ofta och är så banal, att jag nästan är generad över att upprepa den här, men jag har gjort det därför att jag saknade i finansministerns inledningsföredrag ett understrykande av detta. Om man däri får utläsa optimism å hans sida, så skall jag gärna ge mitt erkännande åt den tro på våra framtidsmöjligheter, som ligger däri, men jag tror också — jag upprepar det ännu en gång — att försiktigheten bjuder oss att räkna med försämrade möjligheter och att vi böra i tid inrätta oss därefter.

Finansministern var inne på frågan om finansieringen av underskottet i budgeten. Han räknade med ett underskott på minst en miljard och kanske en och en halv. Jag förmodar, att han därvid räknade med såväl löpande som kommande budgetår. Det är uppenbart, att om ingenting händer utan nuvarande situation fortsätter, ha vi under alla förhållanden att räkna med ett underskott på en miljard för dessa två budgetår. Finansministern trodde, att det icke skulle möta någon svårighet att finansiera ett sådant underskott. Han antydde visserligen i sina slutord, att man kanske fick tänka sig att gå tvångssparandets väg och att det är klokt att räkna även med denna möjlighet. Därvidlag finnas, såsom också finansministern antydde, olika möjligheter att välja mellan. Ett mycket intressant uppslag, som kanske icke blivit observerat här i landet, är det, som i höstas framlades av Keynes i en artikel i Times. Den form av tvångssparande, som han föreslog, var kanske icke tekniskt utförbar i vårt land, men den förtjänar otvivelaktigt att studeras. Över huvud taget tror jag, att man gör klokt uti att sätta sig in i tanken, att helt nya finansieringsmetoder behövas, vilka i god tid måste förberedas och utarbetas.

Jag fäste mig vid att finansministern yttrade, att enligt hans uppfattning valuta- och importreglering sannolikt bli nödvändiga. Jag måste ställa frågan: Om man anser detta, och den upptäckten lär förmodligen regeringen icke ha gjort först i dag utan medvetandet härom har väl vuxit sig fram under de senaste månaderna, varför dröjer man då med att vidtaga

åtgärder, som i alla fall bli nödvändiga? Ingen kan väl önska, att dessa åtgärder skola vidtagas, ty valutareglering och importreglering måste varje vän av ett fritt näringsliv rygga tillbaka för, men är det så, att utvecklingen visat att dylika regleringar bli oundvikliga, är det väl också önskvärt, att man icke skjuter på saken vecka efter vecka utan slår till så att man får största möjliga fördel för den svenska valutasituationen av dessa åtgärder.

Till slut skulle jag vilja sluta dessa reflexioner beträffande budgeten och finansministerns anförande med en erinran om att vårt land nu står i den situationen, då vi icke blott ha oss själva att tänka på. Det står alldeles klart för mig att, vilken utgång kriget i Finland än får, kommer bördan av det finska folkets försörjning att i mycket hög grad falla på Sverige för en tid framåt. Detta är en omständighet, som man är skyldig att taga i betraktande, när det gäller att draga upp riktlinjerna för en svensk finanspolitik under de närmaste åren. Svenska folket bör upplysas här om, och det bör göras klart för var och en, att vi stå inför ofrånkomliga plikter. Betydande krav ha redan ställts på oss. Det är säkerligen endast en fiktion att säga, att dessa krav kunna mötas genom att ge lån, som vi så småningom kunna räkna med att få återbetalda. Vi måste också räkna med att på mera direkt sätt få känning av den extra försörjningsbörda, som jag här har antytt. Jag menar, att vi skola icke blunda för detta, utan vi måste inräkna även detta problem bland de många och svåra problem, som den svenska finanspolitiken nu har att möta. Det är ett problem, som i mycket hög grad också måste inverka på varje enskild medborgares sätt att betrakta sina möjligheter och sin inställning för den närmaste tiden.

Professor **B. Ohlin**: Jag skall endast be att få taga upp en enda sak i det oerhört stora problemkomplex, som föreligger till diskussion. Innan jag kommer in härpå, skall jag emellertid i anledning av dr Ivar Andersons inlägg vilja i förbigående vidröra två punkter.

Den första är, att jag är angelägen om att framhålla, att av de indirekta skatter, som infördes i höstas och som han nu förklarade vara delvis misslyckade, dock var en, som enligt vad de senaste veckornas erfarenheter ge vid handen har visat sig fullt motsvara förväntningarna. Detta är just den skatt, som brukat kritiseras mest, nämligen den höjda spritbeskattningen. Jag vill icke, att några oriktiga föreställningar på den punkten skola få sprida sig. De statistiska siffror, som föreligga, ange närmast att den konsumtionsminskning, som man nu kan räkna med, blir något *mindre* än den riksdagen räknade med och icke tvärtom. Helt annorlunda förhåller det sig med vinbeskattningen.

Den andra punkten är, att jag för min del vill helt och hållet instämma i dr Ivar Andersons reflexion rörande önskvärdheten av att snabbt få till stånd import- och valutareglering. Hur motbudande sådana åtgärder än äro, är ju ingenting att vinna men åtskilligt att förlora på ett uppskjutande.

Jag har sällan så starkt som i kväll haft en känsla av hur värdefullt det är att till finansminister ha en pedagog, som på ett så klagörande sätt kan lägga fram hela detta stora problem och därigenom bidra till

insikten om hurudan situationen i verkligheten är för Sverige såväl statsfinansiellt som ekonomiskt. Jag kan helt ansluta mig till den national-ekonomiska bakgrund och den ekonomiska analys, som finansministern begagnade. Det är emellertid i ett och i ett väsentligt hänseende, som det förefaller mig, som om den bild, som finansministern här har målat för oss, vore alldeles för ljus. Det är denna sak, som jag här skall be att med några ord få beröra. Jag tror nämligen, att praktiska slutsatser tarvas, icke om några månader eller ett halvår utan helst i morgon och i varje fall inom någon vecka.

Statsrådet Wigforss sade, att vi få vara beredda på försvarsutgifter, som kunna stiga till nästan vilka belopp som helst, vilket vi allesammans inse. Han framhöll också — det var i varje fall andan i hans anförande — att det icke just nu lönar sig så mycket att spekulera över hur stora utgifter vi komma att få, om det blir krig eller allmän mobilisering. Även därvidlag kan jag instämma med honom. Han utgick därför i sina beräkningar nu liksom vid framläggandet av budgeten från att — under förutsättning att det politiska läget kommer att bli ungefär vad det för närvarande är — komma också våra försvarsutgifter att bli ungefär lika stora som för närvarande. I så fall skulle vi under budgetåret 1940/41 ha att räkna med extra försvarsutgifter på 700 à 800 miljoner kronor och en brist i budgeten på 500 miljoner kronor istället för ett överskott på 235 miljoner kronor.

Det är denna siffra för budgetunderskottet, som jag för min del finner vara alldeles för lågt beräknad. Först och främst kan jag icke på något sätt få de nuvarande försvarsutgifterna till mindre än 125 miljoner kronor i månaden. Jag skall icke ingå på detaljer, som delvis kanske icke äro officiella, men jag tror icke, att man kan säga, att siffran 125 miljoner kronor är för hög, utan det förhåller sig snarare tvärtom. De ordinarie försvarsutgifterna utgöra omkring 30 miljoner kronor i månaden och vår försvarsberedskap kostar dessutom 50 à 60 miljoner kronor per månad, vartill komma kostnaderna dels för de stora inköp, som ha gjorts i utlandet och som skola betalas under de närmaste månaderna, dels för den tillverkning av krigsmateriel, som för närvarande pågår i Sverige. Om det fortsätter på samma sätt, blir totalkostnaden för dessa poster som sagt ungefär 125 miljoner kronor i månaden eller ungefär 1,500 miljoner kronor per år. Eftersom den ordinarie försvarsbudgeten belöper sig till omkring 300 miljoner kronor, uppgå de extra kostnaderna alltså till ungefär 1,200 miljoner kronor. Vid sådant förhållande blir emellertid bristen i budgeten icke 500 miljoner kronor, som finansministern angav, utan ungefär 400 miljoner kronor större.

Detta är emellertid icke det hela. Som vi alla veta pågår först nu på allvar den industriella mobiliseringen i Sverige. Vår förmåga att producera krigsmateriel och andra varor för försvaret stiger nu för varje månad som går. Att den är sorgligt låg ännu i januari är ingen anledning att nu uppehålla sig vid. Den kommer att växa mycket kraftigt under de närmaste månaderna, om allt går efter beräkning. Kostnaderna för anskaffning av svensk krigsmateriel komma alltså att stiga mycket väsentligt, förutsatt att vi verkligen skola utnyttja vår förmåga att producera krigsmateriel inklusive alla möjliga andra artiklar, som behövas för försvaret. Man kommer då icke upp till beställningar av svensk krigsmateriel

på 2 eller 3 tiotal miljoner kronor per månad som för närvarande utan till mycket högre siffror.

Såvitt jag kan förstå, ligger problemet därför så till, att om vi skola använda våra möjligheter att framställa krigsmateriel och om vi verkligen skola genomföra en industriell mobilisering, så komma försvarsutgifterna att bli väsentligt mycket större än de cirka 1,200 miljoner kronor, som finansministern räknat med i budgetförslaget och även anfört i kväll. Vi komma istället att få dels de 1,500 miljoner, som jag nyss angav, samt dessutom kostnaderna för ökad framställning av krigsmateriel. Jag skall icke ingå på hur många hundra miljoner det sistnämnda kan komma att uppgå till, men var och en förstår, att det i varje fall måste bli tal om hundratal miljoner. Jag kommer på detta sätt upp till en siffra, som ligger icke bara 400 miljoner kronor över finansministerns utan väsentligt högre.

Mot denna bakgrund ställer sig problemet om finansieringen av utgifterna helt annorlunda. 500 miljoner kronors brist i budgeten är icke en så allvarlig sak, eftersom vi brukat ha ett årligt sparande på kanske 1,200 miljoner kronor. Även om detta sparande nu måste beräknas något nedgå, skulle några större svårigheter att finansiera underskottet icke förefinnas. Om det emellertid istället kommer att gälla ett dubbelt så stort underskott eller t. o. m. något mera, är det klart, att varje tanke på att med mera konventionella metoder fortsätta som vi nu göra måste vara utesluten. Med mitt sätt att se väntar Sveriges folk, i varje fall de som äro intresserade av denna sak, att inom en nära framtid få upplysning om hur regeringen tänker lösa denna uppgift. Jag utgår såsom självklart ifrån, att det icke kan vara meningen, att den industriella mobiliseringen i fråga om krigsmateriel skall hejdas. Att industrikommissionens krigsmaterielavdelning icke tillsatts för ro skull utan skall få arbeta effektivt är väl självklart.

Vad vi fråga oss är alltså, hur problemet skall lösas att täcka ett deficit icke på 500 miljoner kronor utan på ett dubbelt så stort belopp eller mera. Observera att jag härvid icke alls förutsätter, att vi skola komma i krig eller få en allmän mobilisering, utan att min förutsättning är, att det utrikespolitiska läget blir ungefär vad det nu är. Den fråga, som jag uppställt, kan man därför näppeligen i dag skjuta ifrån sig. Jag kan härvidlag också hänvisa till vad dr Ivar Anderson sade om att vi måste förbereda oss även för de uppgifter, som vi måste taga på oss för Finlands räkning. Detta, som ligger utanför den ram, som jag här har antytt, kommer att ytterligare försvåra situationen.

Jag skall icke här försöka ge några närmare bidrag till lösningen av detta problem. På grund av sin natur måste det ägnas en behandling inför offentligheten, ty det är svenska folket, som måste göra en mycket betydande kraftansträngning. Jag skall emellertid mycket allmänt antyda, efter vilka linjer jag tror, att lösningen av problemet måste sökas.

Jag måste härvidlag icke utan självironi falla tillbaka på ett uttryck, som under förra kriget alltid uppväckte icke blott mitt utan nästan alla andra nationalekonomers odelade förakt, när det fördes fram i den ekonomiska diskussionen. Man fick då ofta höra, att Sveriges problem skulle klaras genom att »arbeta och spara». Vi tyckte — med rätta — att det icke var någon vidare lösning av problemet att hindra inflation. Jag tror

emellertid, att *i nuvarande läge* är det icke möjligt att finna någon bättre kort formulering av vad som behövs.

Först och främst är det nödvändigt, att svenska folket arbetar mycket mera än hittills. Finansministern har också själv varit inne på den saken, ehuru han av mycket förklarliga skäl sköt den frågan något åt sidan såsom fallande utanför det snävt finansiella problemet. Jag tror emellertid icke, att det härvidlag är möjligt att skilja det finansiella och det reala ekonomiska problemet åt. Man måste fråga, hur det skall vara möjligt att tillräckligt inskränka dels konsumtionen vid oförändrad nationalinkomst, dels de privata investeringarna så mycket, att de väldiga belopp frigöras, som staten behöver. Om vi skulle helt låta bli att bygga hus här i landet, bli en mängd byggnadsarbetare arbetslösa. Vi kunna emellertid icke överföra alla dessa arbetare till andra arbetsområden. Den privata investeringen kan därför ej lämpligen skäras ner till 0. Därför måste sparandet ökas, så att staten i alla fall får vad den behöver. Men det är omöjligt att öka sparandet tillräckligt inom ramen för en konstant real nationalinkomst. Vi måste därför *utnyttja våra produktiva resurser mera än förut* och så öka inkomsterna. Därvidlag ha vi först att tänka på den kvinnliga arbetskraften, vilken bör kunna utnyttjas på ett ur dessa synpunkter mera effektivt sätt, i mindre utsträckning i hemmen och i större utsträckning inom industrien. Det finns också en hel del manlig arbetskraft, som arbetar relativt ineffektivt, exempelvis stenindustriens arbetare. Det överföringsproblem, som är mycket viktigt, när det gäller den kvinnliga arbetskraften, existerar även i allra högsta grad för stenindustriens arbetare, för en del av byggnadsindustriens arbetare, för en del av möbelindustriens arbetare o. s. v. Även på denna punkt vänta vi på initiativ från regeringens sida hur problemet skall lösas.

Vidare ha vi möjligheten att utsträcka arbetstiden. Enligt min uppfattning är detta en av de viktigaste punkterna. Detta gäller icke blott inom krigsmaterielindustrien, ty såsom finansministern påpekade behöver tillverknings inom konsumtionsvaruindustrien också forceras för försvarsmaktens räkning. Mot den bakgrund, som jag har angivit, förefaller det mig vara alldeles självklart, att vi måste se det förhållandet i ögonen, att vi behöva utsträcka arbetstiden, icke genom dispensförfarande, låt vara att det är mycket bra så långt det går, utan genom mera svepande bestämmelser, som givetvis dock böra få helt och hållet tillfällig karaktär. Om man på något sätt kunde koppla ihop de tillfälliga skatterna med denna tillfälliga förändring av sociallagstiftningen för att därigenom öka utsikterna till att båda verkligen bli tillfälliga, vore det kanske en metod att fundera på.

Den andra sidan av problemet är naturligtvis, att man icke blott måste arbeta mera utan också se till, att en väsentlig del av den inkomstökning, som uppstår genom den förlängda arbetstiden, kommer att sparas. Det är svårt nog. Men det är vida lättare än att få folk att spara oerhörda belopp inom ramen för en konstant inkomst. Om de däremot få ökade inkomster, bör det vara möjligt att få dem att spara en väsentlig del av inkomstökningen. Man kommer här in på alla möjliga tekniska problem. Jag är icke säker på, om dr Hildebrand finner det vara bästa reklamen för hans upplåning just nu att alltför mycket inrikta diskussionen på obligatoriskt sparande eller ännu värre benämningar på samma sak.

Utan att själv komma med några som helst rekommendationer vill jag sluta med att sammanfattningsvis säga: Såvitt jag förstår är uppgiften att omedelbart, icke om tre eller sex månader, skapa förutsättningar för ett ökat utnyttjande av arbetskraften och de produktiva resurserna i övrigt i vårt land. Samtidigt bör man så snart som möjligt ordna så att en väsentlig del av den därigenom framkommande inkomstökningen blir sparad och ställd till statens förfogande.

Direktör L. Akselsson: Jag skall för min del endast taga upp en enda punkt i finansministerns inledningsföredrag, i fråga om vilken jag hyser en avvikande mening. Det gäller frågan huruvida man kan åstadkomma stora resultat i pengar genom förbättring och effektivisering av statsförvaltningen, alltså genom sådana metoder, som bruka sammanfattas i uttrycket rationalisering. Finansministern menade, att man på denna väg icke kan taga in några större belopp, icke 100 miljoner kronor och icke ens några tiotal miljoner kronor. Jag hävdar för min del bestämt en motsatt uppfattning. Utan att på något sätt fälla något värdeomdöme vill jag säga, att statsförvaltningen dock är av sådan beskaffenhet, att om man vill, så kan man spara in stora belopp. För att icke bli beskylld för att tala bara i allmänna ordalag skall jag be att få anföra ett litet detaljexempel, som i någon mån kan belysa vad jag menar.

Förra årets statsrevisorer påpekade bland annat, att man planerade att på Gärdet här i Stockholm bygga ett ämbetshus åt marinledningen för ett par miljoner kronor. Bygget (som för tillfället blivit uppskjutet) är utan tvekan behövt, så därom är intet att säga, men för ändamålet skulle man taga i anspråk en tomt, som har ett värde av omkring 5 miljoner kronor. Eftersom det är statens egen mark, synas dessa pengar icke. Det är märkligt, att man för den planerade byggnaden valt nästan den dyraste tomtmark, som finns i Stockholm, men värre är, och detta vittnar om otillräcklig »rationalisering», att man utnyttjar denna dyra tomt så dåligt, att den rymmer blott 4/10 av den byggnadsmängd, som skulle ha ifrågakommit, därest tomten sålts för bostadsbebyggelse. Staten ämnade alltså i detta fall bygga spatiöst och utbrett utan att tillvarata den dyrbara tomtmarken på ett effektivt sätt.

Enbart i denna lilla detaljfråga föreligger alltså en försummad besparing på ett par, tre miljoner kronor. Med det exemplet som bakgrund kan man nog tänka sig möjligheten att kunna taga in verkligt stora pengar och säkerligen många tiotal miljoner, om man inom statsförvaltningens alla olika grenar arbetade efter samma synpunkter, som industriens rationaliseringsexperten anlägga.

Jag vill i detta sammanhang påpeka, att nästan alla ekonomiska funktioner växa kumulativt. Får man i gång en expansionsrörelse växer den kumulativt, men får man i gång en rörelse i motsatt riktning och pressar ned kostnaderna, växa också besparingarna kumulativt. Det är nog en erfarenhet, som många ha gjort.

Jag skall be att få anföra ett exempel, som ligger rätt långt tillbaka i tiden men som jag känner väl till. Under förra världskriget råkade Statens järnvägar alldeles på sned med sin ekonomi. Jag skall icke närmare ingå på anledningen härtill. Det började med den starka trafikökningen

under kriget, som gjorde en expansion nödvändig, och sedan kom man in i denna trall och fortsatte expansionen undan för undan utan att kunna komma ut ur den. Samtidigt hade man svårigheter att få så mycket betalt för sina prestationer, som de kostade i självkostnad, därför att staten då som vid andra tillfällen hyste någon slags föreställning, att det var socialt att statsverksamheten skulle leverera sina prestationer till underpris. Jag säger icke detta för att draga upp gammalt klander, ty det fanns faktiskt många anledningar till att det blev som det blev, men det hela kulminerade emellertid år 1918 i en förlust på 60 miljoner kronor, räntan oberäknad, och det var mycket pengar på den tiden.

I detta läge tillsattes på riksdagens begäran en ekonomikommission, som skulle arbeta igenom hela detta stora fält av statsförvaltningen. Kommissionen bestod av dåvarande landshövdingen sedermera generaldirektören Malm som ordförande och dessutom omkring åtta ledamöter, av vilka jag kan nämna herr Råstock, herr Eriksson i Grängesberg och herr Albert Forslund. Enligt min uppfattning gjorde dessa en ofantligt värdefull insats genom att, ehuru personalrepresentanter, klart fatta målet för kommissionens arbete i sikte och inse, att uppgiften icke var att i statsverksamheten skapa så och så många arbetstillfällen utan att tillse, att företaget sköttes så förstklassigt som möjligt — i mitt tycke en ganska god form för socialistiskt resonemang. Kommissionen anlätade en mängd experter av olika slag och grader, trafikchefer och trafikinspektörer, banvakter, lokförare och banmästare, både från Statens järnvägar och från enskilda järnvägar. Varje liten expertgrupp gick över sitt område. Man arbetade på detta sätt igenom hela arbetsområdet och uppnådde mycket goda resultat. Den mest synliga effekten blev en personalindragning inom ganska kort tid på 10,000 man. Hela förvaltningen rationaliserades, och framför allt fick man såväl ledningen som personalen inställd på att det låg i verkets och i personalens eget livsintresse att få upp kärran ur dyn. Och den blev också dragen upp ur dyn.

Emellertid blev det aldrig klart utrett, om det var denna kommission eller järnvägsstyrelsen själv, som gjorde denna storartade rationalisering. Finessen i det hela blev nämligen, att det uppstod en formlig kapplöpning mellan dessa båda institutioner, järnvägsstyrelsen och kommissionen, om vem som skulle komma först. En annan detalj värd att annotera är, att det icke var en skrivbordskommission, som huvudsakligen skrev ett vackert kommittébetänkande, utan det var snarare en slags konsulterande ingenjörskommission, som gick direkt till verkligheten sådan den var och till de nödvändiga ingreppen.

Analogien mellan detta exempel och det nuvarande läget i fråga om statsförvaltningen är betydande. Statsförvaltningen har nu, liksom Statens järnvägar då, under en följd av år undergått en mycket stark expansion, som man icke kan stoppa och i varje fall icke vrida till sin motsats. Jag föreställer mig, att de flesta ekonomiska företagare äro ense om den satsen, att i all ekonomisk verksamhet är det en lätt sak att åstadkomma en expansion men en förtvivlat svår sak att sedan draga ihop det hela igen. Om man nu kunde få till stånd en slags ekonomikommission för hela statsförvaltningen, som med hjälp av experter ginge igenom område efter område, skulle goda resultat säkerligen kunna uppnås. Härfor kräves emellertid uppfyllandet av två villkor. För det första

måste kommissionen ha regeringens ryggstöd. Det skall vara klart fastslaget, att regeringen verkligen önskar, att något åstadkommes. För det andra måste kommissionens verksamhet icke bedrivas såsom något slags revisionsinstitut, som letar efter fel, ty då blir det icke så mycket av, utan den måste arbeta i samverkan med ämbetsverken eller ännu hellre i kapplöpning med ämbetsverken. Konkurrens är nämligen underbart nyttig även på ett område som detta.

Om man finge till stånd en sådan kommission, skulle man säkerligen kunna uträtta mycket stora saker på praktiskt taget alla statliga områden. Att det sammanlagt skulle röra sig om betydande belopp finner jag för min del vara uppenbart. Naturligtvis vill jag icke påstå, att det skulle gälla belopp på en miljard, men det kan dock röra sig om mycket stora belopp, som progressivt tillväxa. Man måste ju också tänka på den dag, som kommer efter ett fredsslut och då mycket hänger på att man har statsapparaten i sin hand och att den är väl trimmad och effektiv. Jag tror, att här faktiskt finns en uppgift, som i nuvarande läge icke är oviktig utan mycket viktig.

Statsrådet **E. Wigforss**: Jag skall be att få göra några anmärkningar till de föregående talarnas yttranden, och jag skall börja med professor Ohlins. Jag vet icke, varifrån han har fått sin siffra för de nuvarande utgifternas storlek. Såvitt jag vet, har ännu ingen lyckats få fram något bokslut för de sista två månaderna. De beräkningar, som jag stödde mig på, voro, att när vi beslöto de nya inkallelserna före jul, räknade man med att de samlade utgifterna både för inkallelserna och för materielanskaffningen skulle växa till 50 miljoner kronor i månaden. Sedermera ha vi företagit ytterligare inkallelser, och därför räknade jag med en kostnad på mellan 60 och 70 miljoner kronor i månaden. Med den högre siffran skulle kostnaden per år bli 840 miljoner kronor i extra försvarskostnader, och om jag därifrån drar överskottet i den framlagda budgeten eller 235 miljoner kronor, skulle återstå ett underskott på cirka 600 miljoner kronor, icke 900 miljoner kronor, som professor Ohlin angav.

Sedan ha vi, som professor Ohlin framhöll, krigsindustriens organisering. Denna materielltillverkning har börjat, och stora anslag äro beviljade på forskottsstaten, men de äro så stora, att ingen räknar med att de skola behöva fortsätta mer än ett visst antal månader. Det är visserligen sant, att de beräkningar, som man från militärt håll framlägger, ofta ha visat sig ligga i underkant, vilket tydligen sammanhänger med att det är ytterligt svårt att göra dessa beräkningar, men jag tror i alla fall, att de nuvarande utgifterna komma att hålla sig närmare de siffror, som jag räknade med, än professor Ohlins. Jag tyckte icke, att det före detta fördrag fanns någon egentlig anledning att se efter, om det var möjligt att komma till några mera exakta uppgifter just nu, ty jag räknade med att allt över huvud taget är så osäkert, att vi i alla fall få vara beredda på att det kan bli mycket större utgifter.

Professor Ohlin framförde nu den synpunkten, att om man redan med de nuvarande utgifterna kommer att få en ökning av underskottet i budgeten med kanske 400 eller 500 miljoner kronor, så bör detta föranleda omedelbara åtgärder, som annars icke skulle behöva vidtagas. Jag har

också för min del hela tiden förutsatt, att man kanske redan under de närmaste månaderna får överväga, huruvida det är nödvändigt att vidtaga ytterligare skattehöjningar eller tillgripa andra metoder för att skaffa staten ökade inkomster.

Jag tror, att jag i mitt föredrag just underströk, att ju mera utgifterna stiga eller ju mera man måste räkna med att de skola stiga på detta våldsamma sätt, desto nödvändigare blir det att se till att produktionen ökas. Jag är fullt ense med professor Ohlin om att man skall arbeta mera, men jag vill dock modifiera vad han sade på det sättet, att man icke bör vara säker på att en utsträckning av arbetstiden utan vidare medför större arbetsresultat. Det brukar ju vara den första utväg, som man väljer, men sedan visar det sig kanske, att man får gå tillbaka igen. Det är nog många, som veta, att under förra kriget gjordes utomordentligt intressanta undersökningar i England inom ammunitionsindustrien om optimum i fråga om arbetstiden i syfte att nå fram till största möjliga absoluta resultat, vilka undersökningar sedan blevo ett av de starkaste argumenten för begränsning av arbetstiden, som man över huvud taget kunde finna. Om jag icke missminner mig, har man i Tyskland funnit, att den kraftiga utsträckning av arbetstiden, som där genomfördes, icke utan vidare ledde till sådan produktionsökning, som man hade beräknat, varför man tvingades att gå tillbaka igen, ehuru jag icke vet i vilken utsträckning så har skett. Man måste därför vara uppmärksam på att man verkligen kommer fram till största effektivitet och icke blott till längsta kvantitativa arbetstid.

Om behovet av att överföra arbetskraft ha vi nog icke delade meningar. Ett av de oekonomiska företag, som krisen tvingat på oss, är som vi veta genomgrävning av Falsterbonäset. Det har varit tanken, att man möjligen skulle kunna skicka ned en del stenhuggare från Bohuslän för att utföra detta arbete. Likaså fundera vi på att låta dem utföra andra behövligen arbeten. Problemet är säkerligen icke förbisett men det föll delvis vid sidan av det, som jag närmast skulle tala om här i kväll.

Om jag därefter kan gå över till vad dr Ivar Anderson och delvis också direktör Akselsson yttrade, så skall jag icke nu gå närmare in på frågan om de konsumtionsskatter, som beslötos vid den urtima riksdagen. Jag tycker, att det finns så många andra saker, som det kanske är av större intresse att just nu diskutera. Jag vill dock säga, att utarbetandet av dessa skatter tog längre tid än vi hade beräknat, därför att vi inom finansdepartementet ville försöka komma fram till något mera tilltalande lösningar från olika synpunkter. Det hade icke mött ringaste svårighet att på en eftermiddag komma fram till bevillningsutskottet exempelvis med förslag, att vi istället för en tull på kaffe av 45 öre skulle införa en tull på 1 krona eller kronor 1:50. Antagligen hade bevillningsutskottet utan vidare gått med på en sådan tullhöjning. Vi funno emellertid, att redan den förutvarande tullsatsen på 45 öre medförde en oproportionerligt hög belastning på vissa konsumenter, därför att tullen faktiskt fördubblade priset på en del kaffekvaliteter, och vi sökte därför finna en annan utväg, som bevillningsutskottet också fann vara principiellt riktig, ehuru den mötte alltför stora praktiska svårigheter. Det väsentliga i förslaget, nämligen att skatten icke skulle öka priset för konsumenterna med mer än skattebeloppet, accepterades emellertid.

Ett par andra skatter, läskedrycksskatten och nöjesskatten, äro icke särskilt tilltalande. De ha tillkommit mera på grund av det allmänna kravet på att olika slags konsumenter skola bidra. Jag erkänner emellertid gärna, att när absolutisterna krävde, att det skulle bli en läskedrycksskatt för att de också skulle få vara med att betala, blev resultatet, att alkoholkonsumenterna istället ansågo sig ha blivit dubbelbeskattade.

Jag skall emellertid som sagt icke uppehålla mig vid dessa skatter utan skall istället säga några ord om formen för den extra värnskatt, som man måste tänka sig. När jag varit inne på tanken, att denna skatt skulle uttagas i anknytning till de existerande skatterna, har det icke på något sätt varit för att inarbeta värnskatten i dessa. Vår nuvarande inkomst- och förmögenhetsskatt består dels av en rörlig bottensskatt, dels av en tilläggsskatt, som är progressiv på större inkomster, dels slutligen av en särskild förmögenhetsskatt. Vad jag har tänkt mig är, att man skulle kunna finna en form för beskattning av inkomst och förmögenhet, som är mindre grovt tillyxad än den skatt, som blivit resultatet av att till den vanliga inkomst- och förmögenhetsskatten lagts en särskild värnskatt. Jag vill dock säga, att hur grovt tillyxad värnskatten än var, har den dock bibehållit proportionerna rätt bra. Dr Ivar Anderson var ju med i den skattekommitté, som lade fram det förslag, som ligger till grund för det nya skattesystemet, i vilket som sagt ingår en bottensskatt, som anses vara rörlig. Det vore ju då naturligt att använda denna rörlighet i ett läge, då man behöver öka statens inkomster av direkta skatter. Procenttalet för grundskatten är för närvarande 120 för fysiska personer och 130 för bolag. Det vore kanske icke så orimligt att tänka sig, att en del av den merbeskattning, som behövs, skulle tagas ut genom en höjning av dessa procenttal upp till 150 eller 160. Eftersom de stora inkomstagarna och förmögenhetsägarna emellertid också böra bära en större del av skatten, bör man dessutom göra ett procentuellt tillägg till den existerande skalan eller göra en helt ny skala. Om man stannade för en lösning, som innebar en viss höjning av den rörliga bottensskatten och en modifierad inkomst- och förmögenhetsskatt av visst slag på större inkomster och förmögenheter, så hade man fått en lösning, som icke vore inarbetad i det gamla skattesystemet utan vore lika fristående som vilken annan lösning som helst. Därvidlag kan man emellertid ha fria händer. Är det så, vilket jag nu hör, att tanken på en värnskatt med karaktären av tillfällig skatt är mera tilltalande för dem, som skola betala, är det uppenbart, att man bör söka sig fram på den vägen, förutsatt att vi äro överens om hur stora summor som skola skaffas.

Jag skall därefter säga ett par ord om besparingarna i budgeten. Jag vill icke bli missförstådd. Det finns ju ingen anledning att utsätta sig för onödig kritik, eftersom det är alldeles tillräckligt med den kritik, som kan anses nödvändig. Det är klart, att det finns möjligheter till rationalisering av den statliga verksamheten lika väl som av den enskilda. Vad jag vänt mig emot har varit, att man enbart av ökningen i den statliga apparaten drar den slutsatsen, att staten slösar med pengar. Det vore säkerligen i högsta grad intressant, om man finge siffror för hur mycket organisationen har vuxit under de sista 20 eller 10 åren inom vissa enskilda näringsområden, så att man kunde göra jämförelser med ökningen

av den statliga verksamheten. Jag säger icke alls detta för att göra gällande, att den statliga organisationen skulle vara tillräckligt effektiv och rationaliserad, utan jag har därmed endast velat framhålla, att enbart det faktum, att statsapparaten vuxit så mycket, icke är något bevis för att staten är slösaktig. Att man inom varje organisation kan göra besparingar och stora besparingar är riktigt, men beträffande den statliga förvaltningen bör man samtidigt komma ihåg, att den i själva verket icke är så ofantligt stor.

Det har ofta gjorts förfrågningar, om det icke skulle vara möjligt att få en föreställning om hur mycket av varje hundrakrona i skatt, som går till olika statliga ändamål. Det är en besvärlig uppgift att lösa, därför att det ju icke blott är skatter, som användas för de statliga utgifterna. Vi ha vissa specialbudgeter för vissa ändamål och även andra inkomster än skatter. Man måste därför vid en sådan beräkning utgå från vissa antaganden. Man måste till exempel göra antagandet, att utgifterna för avskrivningar av statliga kapitalinvesteringar skola betalas av inkomsterna från sådana investeringar, att vägbudgeten utskiljes såsom en del för sig, att kostnaderna för folkpensioneringen skola minskas med bidraget från folkpensioneringsfonden eller med de avgifter, som folk betalar, o. s. v. Med antaganden av denna karaktär ha vi inom finansdepartementet gjort ett försök till beräkning, som väl kommer att ytterligare förbättras men som pekar i den riktningen, att av utgifterna i årets budget nära 50 % falla på utgifterna för militära ändamål, under det att endast ungefär 8 % åtgå till den statliga förvaltningen.

Dessa 8 % äro ju i och för sig icke en liten summa, men det är uppenbart, att det skulle fordras mycket väsentliga minskningar av den statliga förvaltningsapparaten för att man skulle få fram några större summor i besparingar. Att besparingar kunna ske tvivlar jag icke på, men det kan icke ske i en handvändning. Direktör Akselsson framhöll själv, att när en organisation vuxit, är det mycket svårt att åter skära ned den. Enskilda företag ha dock den fördelen framför staten, att samhället icke ser alltför snett på dem, om de radikalt avskeda folk. Det gör man däremot, om staten skulle förfara på samma sätt, för att nu icke tala om den stora del av de statsanställda, som över huvud taget icke kan avskedas. Jag tror därför, att det längsta man kan komma i stort sett är, att man skall se till, att man hindrar apparaten att ytterligare växa och försöker få fram så mycket arbete som möjligt av den apparat, man redan har. Jag tror nog, att det skall vara möjligt att uppnå detta resultat, och jag förmodar, att tidsomständigheterna nu göra det mera möjligt att pressa på än som annars skulle vara fallet.

Det kan icke hjälpas, att en finansminister icke utan vidare kan säga, att de och de utgifterna få icke ske. Det finns många intressen, som spela en roll. Jag tror icke, att dr Ivar Anderson är alldeles främmande för att det finns intressen, som kräva utgifter, som kanske han icke i och för sig skulle tycka vara så nödvändiga men som han nog finner, att man icke kan komma ifrån. Det är icke möjligt för en enskild person, även om han representerar svårigheterna att skaffa pengar och intresset att hålla igen, att sätta upp sitt eget omdöme mot sakkunskapen på olika områden. Om en departementschef med stöd av en stor del av riksdagen säger, att detta anslag är så viktigt för den och den näringsgrenen, att an-

slaget icke kan strykas, så kan man icke utan vidare säga, att det ej är riktigt. Det finns icke några absolut riktiga omdömen i ett sådant fall, utan olika intressen få vägas mot varandra. Men otvivelaktigt leder detta till att utgifterna över lag nog äro större än de skulle vara, om det funnes en diktator, som utan vidare efter sitt eget bedömande kunde säga vad som är skäligt på ena eller andra hållet.

Såsom exempel på att det skulle vara möjligt att företaga kraftiga nedskärningar i budgeten anförde dr Ivar Anderson det historiska exemplet med finansministrarna Beskow och Thorsson från tiden efter världskriget och den stora krisen. Det är alldeles riktigt, att då skedde stora nedskärningar. Den verkligt stora beskärningen kom år 1923 i den Thorssonska budgeten och följande år gjordes en ytterligare avhyvling av en mängd utanverk, vilket kom den budgeten att te sig än mer naken än någon tidigare. Emellertid bör man lägga märke till att detta skedde efter en deflationsprocess av för oss alldeles okända mått. Efter en våldsam uppskrivning av priserna, då alla utgifter ha stigit, och en därpå följande deflation, då alla inkomster i samhället och alla priser ha åkt kraftigt ned, är det en helt annan sak att få till stånd en formell nedsättning av budgeten, som förefaller att vara ovanligt stark, än att göra samma sak under helt andra förhållanden. Jag var med då och jag minns väl den kritik, som både herr Thorsson och herr Beskow drabbades av från den numera avlidne ledamoten av andra kammaren, herr E. A. Nilson i Örebro. Jag undrar, om det icke rent av skedde här i Nationalekonomiska föreningen. Han uppvisade med siffror, hur liten sänkningen i budgeten var jämfört med prisnedgången, och han hade alldeles rätt. Det kvarstående resultatet efter denna inflations- och deflationsprocess var nämligen en stegring av statsutgifterna på en tid av sex à sju år, vartill vi icke vare sig förr eller senare sett maken. Detta vittnar kanske mer än något annat om hur otroligt svårt det är att minska ramen, när man väl kommit upp i den.

Vad jag här har sagt hindrar naturligtvis icke, att alla möjliga ansträngningar böra göras för att få ned utgifterna. Jag vill dock framhålla, att diskussionen härom måste ge ganska ringa resultat, så länge man icke går in på konkreta punkter. Direktör Akselsson gjorde därför alldeles rätt, när han anförde vissa exempel, ty det är faktiskt av sådana enstaka exempel, som man kan bedöma vad som kan göras. Jag skall icke nu gå in på frågan om vad man sparar genom att icke bygga på så dyrbara tomter. Om icke staten bygger, kommer väl någon annan att göra det, och det kostar lika mycket. Man kommer här också in på problemet om vad som är klokt och riktigt i fråga om bebyggelse. Om man räknade strängt ekonomiskt i denna inskränkta bemärkelse, borde vi ju icke ha en enda park här i Stockholm.

Eftersom jag håller före, att exempel emellertid visa ganska mycket, skall jag också för min del be att få anföra en del sådana ur den nuvarande budgeten, och jag börjar med andra huvudtiteln, d. v. s. med justitiedepartementets huvudtitel. Den har på tio år vuxit från 13 till 16 miljoner kronor eller med ungefär 25 %. Har nu denna ansvällning varit nödvändig? Det är möjligt, att den icke varit det. En mängd människor ha emellertid klagat över att rättsväsendet icke har fungerat tillräckligt hastigt, och att målen ha fått ligga alltför lång tid i högsta domstolen. Man

har därför fått sätta till ett större antal domare i högsta domstolen och samtidigt också fått utöka nedre justitierevisionen. Det är svårt att säga, om det skulle ha varit bättre för landet att låta bli denna utökning. En lönereglering för häradshövdingarna är ju för närvarande aktuell, men därvidlag visar det sig, att de flesta människor äro mycket ömsinta och säga, att nog kan man minska på allt annat men icke på häradshövdingarnas löner. Förra riksdagen beslöt en utbyggnad av vården om frigivna fångar, vilket beslut hittills icke effektuerats utan fått ingå i besparingsåtgärderna. Om beslutet emellertid hade satts i kraft, förmodar jag, att jag efteråt skulle ha frågat, om det icke vore skäl att taga bättre vara på de människor, som komma ut från fängelserna. Det är emellertid möjligt, att man kan låta bli det. Man möter ständigt en sådan avvägning, som blir ganska subjektiv. Jag tror därför för min del, att den, som skall vara med och fälla avgörandet, icke kan underlåta att taga mycket starkt intryck av åsikten hos de personer, som arbeta på de olika områdena och som framhäva nödvändigheten av den ena eller andra utgiften.

Stegringen av tredje huvudtiteln, utrikesdepartementets, är återigen ett typiskt exempel. Under en följd av år har man inom finansdepartementet sökt hålla igen en ytterligare utvidgning av vår utrikesrepresentation. Det har emellertid alltid gått så, att om departementet har sagt nej, har frågan kommit upp i utskott och riksdag, och man har där blivit så övertygad om att de framställda kraven böra tillmötesgås, att man enhälligt sagt, att där och där måste vi ha en representant för att företräda vårt lands och dess näringslivs intressen. Om vi från finansdepartementets sida ha frågat, om det verkligen betyder så mycket, att man bör taga dessa utgifter, så svaras det från utrikesdepartementet med benäget bistånd av handelsdepartementet, att detta gagnar vårt näringsliv så mycket, att man icke bör säga nej. Jag talar givetvis icke nu om de sista årens utveckling, ty den har ju sammanhängt med krisen.

Motsvarande förhållande gäller i stort sett även om handelsdepartementets och jordbruksdepartementets huvudtitlar.

Vägväsendets huvudtitel stiger och faller ju med automobilskattemedlen. Om det skulle visa sig uppstå brist på arbetskraft på andra håll, kan man givetvis tänka sig en inskränkning av både vägunderhåll och vägförbättringar, samtidigt som arbetskraften flyttas till annat håll liksom även pengarna, såvida de icke kunna reserveras.

Min egen huvudtitel är väsentligen en huvudtitel för utbetalningar av ersättningar till kommuner o. dyl. Man tänker kanske inte alltid på att ökningen av tullinkomsterna automatiskt drar med sig ökning även av tolagen, vilken ju utgör ersättning till vissa städer och som har stigit med en och en halv miljon kronor på de sista tio åren. Vi ha också på denna huvudtitel ersättningen till kommunerna för mistad kommunal progressivskatt och bidraget till skattetyngda kommuner. En verklig utgiftspost, som alltid är föremål för mycket övervägande, gäller taxeringsanslaget. Man kan snåla på det, och vi snåla så mycket vi kunna, men landshövdingarna klaga över att de icke kunna få någon till taxeringsordförande och framhålla, att om man kan få ägna mera tid åt detta arbete, får staten därigenom större inkomster. Andra medborgare kanske tycka, att det vore lika gott att låta bli den utgiften. Om man emellertid framlägger förslag om minskning av anslaget, kommer riksdagen och säger, att det

klagas så mycket, att vi böra höja anslaget. Det är här liksom i andra fall svårt att säga vad som är riktigt.

En utgiftspost, som har ökats som det vill förefalla oproportionerligt mycket, är tullverkets utgiftsstat. Den kostar nu 5 miljoner kronor mera än för tio år sedan. I mycket stor utsträckning hänger emellertid detta samman med lönerregleringar. Såsom jag redan förut framhållit, torde det knappast vara något att göra åt statstjänstemännens löner.

De väsentliga ökningarna på ecklesiastikdepartementets huvudtitel bero ävenledes på lönerregleringar. Att man kan göra besparingar genom rationalisering av skolväsendet tvivlar jag icke på. Man kan exempelvis — jag vet dock icke för hur länge — uppskjuta genomförandet av det sjunde skolåret. Vissa uppskov ha redan genomförts ifråga om utsträckningen av lästiden. Man kan öka klassernas storlek, och man kan slå tillsammans små skolor till större sådana, fastän man i så fall får andra utgifter istället. Det pågår för närvarande en besparingsutredning, som är optimistisk nog att tro, att man genom vissa åtgärder skall kunna komma fram till ganska väsentliga besparingar i fråga om folkskoleväsendet. Beloppet rör sig om en eller två miljoner kronor.

Om man plockar tillsammans sådana besparingar, kan man visst komma upp till belopp, som i och för sig icke äro obetydliga, men det håller sig ändå inom ramen för sådana rationaliseringsbesparingar, som icke väsentligt ändra storleksordningen hos den budget, som nu blivit framlagd. Intill dess någon vill påtaga sig ansvaret för att genomgå budgeten punkt efter punkt och säga, hur en sparsam svensk riksstat för närvarande borde se ut, måste jag falla tillbaka på min egen erfarenhet och säga, att jag icke tror på så radikala besparingar förrän vi kommit i sådant läge, att vi helt enkelt av nödtvång måste skära ned statsutgifterna. Det finns ingenting, som hindrar att slå igen alla våra skolor eller hälften av dem. Det finns över huvud taget ingenting, som icke är möjligt att göra, om landet befinner sig i sådan situation, att räddningen av mycket större värden vilar på dylika åtgärder. I ett sådant läge är det klart, att man kan skära ned lönerna och få bort åtskilliga eller åtminstone något tiotal miljoner kronor.

Beträffande lönerna skulle jag i detta sammanhang vilja ifrågasätta, huruvida det är rimligt att kräva, att besparingar skola vinnas genom att sänka lönerna för de statsanställda, så länge icke dessa löner på ett orimligt sätt skilja sig från lönerna i enskild tjänst. Är det icke under sådana förhållanden mycket naturligare, att de statsanställda få bära sin andel av bördan på samma sätt som andra medborgare därigenom, att staten tar ut ordentliga skatter av dem eller eventuellt tvingar dem att lämna staten lån?

Jag tror sålunda, att det som för ögonblicket har betydelse är, att man kommer överens om att se till, om man icke kan få till stånd besparingar på olika håll, men att man samtidigt har klart för sig, att detta icke ändrar förutsättningarna för det problem, som vi nu tala om, nämligen frågan om hur vi under det följande året eller de följande åren skola kunna skaffa staten inkomster, som röra sig, icke om 10 eller 100 miljoner kronor, utan om miljarder. Att detta måste ske därigenom, att vi allesammans pressa ned vår konsumtion för att överflytta produktiva krafter till militära ändamål äro vi ense om, och äro vi ense om att målet skall vinnas, före-

faller det mig, som om det med den allmänt ökade förståelse för varandras synpunkter, som tidsomständigheterna ha medfört, skall vara möjligt att kunna finna vägar, som givetvis måste innebära jämkningar i fråga om gamla uppfattningar och kompromisser, med vilka ingen kan känna sig helt tillfredsställd, men som ändå kunna ge ett sådant resultat, att vi alla medgiva, att i värsta fall kunna vi finna oss tillrätta med dessa jämkningar och kompromisser.

Fil. dr **L. Anderson:** Finansministern slutade med att säga, att de besparingar, som enligt hans uppfattning äro möjliga att göra, ha icke sådan storleksordning, att de ändra förutsättningarna för det problem, som nu är aktuellt, nämligen hur vi skola kunna skaffa de hundratals miljoner kronor, som nu behövas. Jag undrar, om icke detta i alla fall är en alltför hastig slutsats, därför att vi ju dock under denna diskussion gått förbi ett mycket stort utgiftsområde i den svenska budgeten, där det verkligen gäller belopp av sådan storleksordning, att de kunna ha väsentlig betydelse just i fråga om finansieringen och upplåningen i nuvarande situation. Jag syftar på kapitalbudgeten. Finansministern snuddade endast helt hastigt vid denna fråga i sitt inledningsanförande. Där finnas oneligen mycket betydande belopp, som skulle kunna sparas. I den framlagda budgeten äro visserligen kapitalinvesteringsanslagen väsentligt nedskurna, men det hindrar icke, att avsevärda besparingsmöjligheter likväl står kvar på kapitalutgifternas område. Jag skall nämna endast ett par.

Frågan om förstatligandet av de enskilda järnvägarna anmäler sig i detta sammanhang. Det har visserligen antytts, att man skulle kunna lösa den frågan på sådant sätt, att några direkta krav på den svenska kapitalmarknaden icke omedelbart ställas, men jag har för min del svårt att förstå, hur en sådan lösning skall vara möjlig. De obligationer, som man nu vill fresta de enskilda järnvägarna med, lära väl svårigen kunna bindas på sådant sätt, att man hindrar mottagaren av dylika obligationer att i en viss situation, då han anser det vara lämpligt, göra dem likvida, och i så fall komma oerhört stora krav att ställas på kapitalmarknaden, vilka krav direkt komma att konkurrera med statens upplåning. På denna punkt har finansministern en mycket viktig uppgift att fylla genom att hålla igen och fördröja förstatligandet av de enskilda järnvägarna till en tidpunkt, som är lämpligare med hänsyn till den svenska kapitalmarknaden.

Ett annat exempel, av något mindre storleksordning men som därför icke har mindre betydelse, är frågan om järnverket i Norrbotten. Är det verkligen meningen, att man i nuvarande situation skall vidhålla beslutet om denna uppenbart oekonomiska anläggning av skäl, som jag måste säga i övervägande grad äro rent politiska? Här kan man utan vidare spara 10 miljoner kronor.

Om man på detta sätt går igenom kapitalbudgeten punkt för punkt, skall man nog finna, att den inrymmer besparingsmöjligheter av mycket betydande omfattning.

Jag har visst icke förbisett, att det är stor skillnad mellan den nuvarande situationen och den, som rådde i början av 1920-talet. Den deflationsprocess, som fick sitt uttryck i 1923 och 1924 års budgeter, är

ingalunda glömd. Vad jag har velat fästa uppmärksamheten på är emellertid, att i den situationen väjde man icke för att tillgripa mycket radikala åtgärder. Icke heller väjde man för sådana åtgärder, när man år 1925 använde försvarshuvudtiteln såsom besparingsobjekt. Då drog man sig icke för att företaga sådana organisatoriska förändringar, som man nu ryggat tillbaka för, när det gäller andra områden av statsförvaltningen och den offentliga verksamheten.

Jag har icke i mitt anförande rört vid frågan om de statsanställdas löner. Jag skulle dock vilja påpeka en post, nämligen den som gäller folkskollärarnas löner. För dessa lärare är löneregleringen ännu icke slutgiltigt genomförd, och nog tycker man, att i nuvarande situation funnes stark anledning att hålla tillbaka, medan det ännu går. Jag tror, att finansministern är tämligen ense med mig om att denna lönereglering genom omständigheternas makt kom att gå vida längre än som var förenligt med statsfinansiella intressen. Kan man i närvarande stund bromsa något på den punkten, vore det nog skäl att göra det.

Jag vill ytterligare understryka, att vi vid behandlingen av dessa frågor måste mera rikta uppmärksamheten framåt. Vi gå mot en situation, där varje ny budget kommer att ställa statsmakterna inför oändligt mycket större svårigheter än den föregående. Då har man en absolut skyldighet att fortast möjligt inställa sig efter dessa ändrade krav.
